

MɔNNU

Tire ten mɔnnu, nu sun sɔɔmɔ nge mɛ tɔnu u koo ka win wāaru diisina, kpa u maa ka Gusunɔ sã handunia ye sɔɔ. Nin gari gbiikii yi sun yaayasiama yi mɔ, à n kī a n bwisi mɔ, a de a gina Gusunɔ nasia. Tire ten gari yi ñ ka sāaru tɔna yā. Yi maa gerumɔwa nge mɛ tɔnu u ko n ka daa gea mɔ. Mɛya yi maa sun sɔɔsimɔ ye Isireliban guro guro yerukobu ba nɛɛ bwisigiba koo ko gāanu nù n bu deema. Gari yin gɛɛ yi ka tɔnu ka win kurɔ ka win bibun wāasinaa yā ka sere maa win berusebu. Yin dabinu yi sun keu mɔ su ka daa gea kasu nge tii kawabu ka temanabu ka nge mɛ tɔnu u koo ka sāaro garisi tɔnu.

Tire ten kpunaa

1. Ba bwisi tɔmamɔ, wiru 1n di sere wiru 9.
2. Salomɔɔ ka bwisigibu gabun mɔnnu, wiru 10n di sere wiru 29.
3. Bwisi bwese bweseka, wiru 30n di sere wiru 31.

¹ Dafidin bii, Salomɔɔ, wi u sãa Isireliban sunɔ, win mɔnna.

Mɔnnun arufaani

² Mɔn ni sɔara tɔnu koo bwisi ka yēru wa kpa gari yi yi tubum sē yi nùn yeeri. ³ Nu koo nùn bwisi gee sɔɔsi kpa u ko ye n sãa dee dee weesu ka taki sariru sɔɔ. ⁴ Nu koo laakari sarirugii ko laakarigii, kpa nu aluwaasi yēru ka bwisi kē. ⁵ Niya nu koo maa bwisigiin bwisi sosi, kpa nu yērugii kpara ⁶ u ka mɔnnun tubusianu ka bwisigibun gari tubu.

⁷ À n kī a n bwisi mǎ, a de a gina Gusunǎ nasia. Domi wi u ra bwisi ka s̄eyasiabu atafiru ko, u s̄āawa gari bǎkǎ.

Ba aluwaasiba bwisi kēmǎ

⁸ Wunε, n̄en bii durǎbu, a wunen baaban s̄ǎǎsiru nǎǎwǎ, kpa a ku ra wunen meron gere yina. ⁹ Ya koo de wunen daa yu w̄era nge m̄e furǎ burǎ ka wura ra wasi buraru kue. ¹⁰ Wunε, n̄en bii durǎbu, tǎn k̄ǎsobu b̄a n nun k̄akirimǎ, a ku ra wura. ¹¹ B̄a n gerua ba n̄εε, a na a ka bu da i tǎmbu samba ko i bu s̄ēsuku baa b̄a kun ḡāanu kue, ¹² i bu go yande nge m̄e ḡaribun w̄āa yeru ta ra tǎnu mwε wasiru. I bu mwa nge w̄oru bǎkǎ ge ga tǎnu samba kua u w̄ori. ¹³ I k̄o arumani bwese bweseka wa i dam diima i yibia b̄een diaǎ. ¹⁴ A na a ka bu m̄enna, kpa i b̄een m̄oru kpuro doke b̄ǎǎ teeru s̄ǎǎ. ¹⁵ Wunε, n̄en bii durǎbu, a ku ka tǎn ben bweseru sw̄ina. A ku ben yira du. ¹⁶ Ben naasu s̄āu bu ka k̄ǎsa ko. Ba maa sende bu ka tǎnun yem yari. ¹⁷ Gunǎ ge a yina beriammε, ḡa n nun m̄εera, kama a berimǎ. ¹⁸ Adama tǎn be, ba tii yina beriammε, ba koo maa mwaara ye s̄ǎǎ. ¹⁹ Nge m̄eya n s̄āa ka baawure wi u dukian k̄iru mǎ. Be ba tii ye w̄ē, bera ya ra go.

A ku bwisi k̄eru yina

²⁰ Bwisi yi gb̄aramǎ tǎǎwǎ, yi nǎǎgiru sue wuun batuma s̄ǎǎ. ²¹ Yi gb̄aramǎ swaa k̄εenanǎ yi yin gari kparamǎ mi wirugiba ra m̄ennε, ²² yi m̄ǎ, b̄εε laakari sariba, sere domma i k̄i i n w̄āa bwisi sariru s̄ǎǎ. B̄εε yaako kowobu, sere domma i ko n nuku dobu m̄ǎ b̄een yaako kobu s̄ǎǎ, kpa b̄εε gari bakasu i n ȳeru tusa. ²³ I ḡǎsirama i n̄en gerusibu nǎ. Kon b̄εε n̄en hunde w̄ē, kpa n ka b̄εε n̄en ȳeru b̄onu ko. ²⁴ Wee,

na bεε soka, i ñ wure. Na bεε nɔma gāri, goo kun nε.
²⁵I ñen bwisi kēru kpuro yina, i ñ maa ñen gerusibu
 kī. ²⁶⁻²⁷Yen sōna, bεεn wahala sɔɔ, sanam mε berum
 bεε mwa nge guru woo bɔkɔ, ma wahala ya seewa
 nge woo guna ya ka nuku sankiranu ka tōya na, ñen
 tiī kon bεε yēε kpa n bεε yaakorū ko. ²⁸Sanam meya
 i ko man soku, adama na ñ bεε wurarimɔ. I ko man
 kasu, i ñ maa man wasi. ²⁹Domi i yēru tusa, i ñ kī i
 Yinni Gusunɔ nasia. ³⁰I ñ ñen bwisi kēru wure, ma i
 ñen gerusibu atafiiru kua. ³¹Yen sō, i ko bεεn himba
 ka bεεn kookoosun are di i debu. ³²Laakari sariban
 bwisi kēε yinabu koo de bu gbi. Gari bakasun biti
 sarira dera ba kam mɔ. ³³Adama wi u ñen gari swaa
 daki, win bwēra ko n kpī. U ñ ko n maa wurure kōsa
 gaan berum sō.

Bwisi yi ra kōsa gbarewa

2

- ¹Ñen bii, a ñen sōsiru wuro,
kpa a ñen wooda ñenε wunεn gōruɔ.
- ²A bwisin sōsiru swaa dakio.
A kookari koowo yu ka nun yeeri.
- ³A bwisi kasuo,
kpa a laakari naa gira.
- ⁴A ye kpuro kasuo nge sii geesu,
ñ kun mε nge arumani ye ya berua.
- ⁵À n kua mε, kaa tubu
nge mε kaa ka Gusunɔ nasia,
kpa a nùn gia.
- ⁶Yinni Gusunɔwa u ra tɔnu bwisi wē.
Wiya u ra maa nùn yēru ka laakari wē.
- ⁷U ra taare sarirugibu nasara wē,
kpa u n be ba gem swīi kōsu nge tēru.

8 U ra be ba ku ra ben berusebu kōsa kue kōsu,
kpa u wigii be ba nùn mɛm nɔwɛ kpara.

9 Nɛn bii, à n nɛn gari wura, kaa gem tubu.

Kaa n yɛ ye ya sãa dee dee.

Ye kpurowa ya koo de a n gea m̀.

10 Kaa n bwisi m̀, kpa yɛru tu nun nuku dobu wɛ.

11 Bwisi ka laakari ya koo nun kōsu,

12 kpa yu ka nun gbara swaa kōsan di,

kpa yu nun yara gari kōsigiin nɔman di,

13 ka sere maa be ba swaa gea derin min di,

ba swaa kōsa sw̃i.

14 Kōsan kobu bu ra bu nuku dobu wɛ,

kpa ba n yɛrim̀ toranun s̃.

15 Ben swɛɛ ka ben sanu sanusu ku ra n dɛere.

16 Nge mɛya yi koo maa de a kurɔ tuko duka suuri
wi u nun k̀kirim̀ ka gari dori.

17 Wi, wi u win durɔ gbiikoo yina,

u arukawani duari ye u ka nùn b̀kua Gusuǹn
wuswaa.

18 Ma win yenu ga gɔɔ dɔɔ,

win swɛɛ yi ka nùn dɔɔ g̀ribun wãa yerɔ.

19 T̀n durɔ wi u da win mi, u ku ra wuramɛ.

U ku ra maa wãarun swaa wa.

20 N n mɛn na, a gemgibun swaa sw̃iyɔ.

A ben daa saario.

21 Domi gemgibu ka taarɛ sarirugibu

ba ko n wãa n ka tɛ tem mɛ sɔɔ.

22 Adama t̀n k̀sobu ka mɛm nɔɔ saribara

ba koo wuna min di.

Gusuǹn geren mɛm nɔɔbu

sɔɔra bwisi wãa

3

¹ Nēn bii, a ku nēn sōsīnu duari. A nēn woodaba nēnuō. ² Yera ya koo de wunēn wāaru tu dēnya, kpa a n wāa bōri yēndu sōō. ³ A de a gea ko kpa a n sāa naanēgii. A ye kpuro sebuo wīirō nge wuran saba, kpa a de ya n wāa wunēn gōruō. ⁴ Saa ye sōōra kaa n bēere mō Gusunō ka tōmbun wuswaaō. ⁵ A Gusunō wunēn Yinni naanē koowo ka gōru tia a kun tāsā wunēn tiin yēru sōō. ⁶ A de a n win bwisikunu mō wunēn kookoosu kpuro sōō, kpa u wunēn swaa sōmē. ⁷ A ku tii mēeri bwisigii. A Yinni Gusunō nasio kpa a kōsa suuri. ⁸ Yera ya koo ko wunēn wasin bwāa dobu ka wunēn kukunun dam. ⁹ Ye a mō kpuro sōō, a gbiiyo a Yinni Gusunō win bōnu wē. Nge mēya kaa ka nūn bēere wē. ¹⁰ Sanam mēya wunēn biranu nu koo dīanu yibu kpa wunēn tam mu n kpā sere a ayeru bia mi kaa dōke. ¹¹ Wunē nēn bii durōbu, a ku Yinni Gusunōn gerusibu garisi taarē. A ku maa win sēyasiabu mēeri nge toraru. ¹² Domi wi u kī, wiya u ra sēyāsie, nge mē tundo wi u win bii kī ka gem, u ra ko.

Bwisi ka doo nōru

¹³ Doo nōrugiiwa wi u bwisi dōba, ma u yēru kasu u wa. ¹⁴ Domi bwisi yi are mō n sii geesu ka wuragii kere. ¹⁵ Yin bēere ya kpā ya bura yānu kpuro kere. Ye ba ra kasu kpuro sōō, gāanu sari ni kaa ka yi weesina. ¹⁶ Bwisi yin nām geuō, hunde dakaawa ya wāa mi. Yin nām dwarō maa, arumani ka bēerewa ya wāa mi. ¹⁷ Bwisi yi koo nun alafia wē, kpa a n bōri yēndu mō wunēn wāarun swēē kpuro sōō. ¹⁸ Be ba yi mwa, yi bu wāaru wēēmō. Doo nōrugiba be ba yi nēni kem kem. ¹⁹ Bwisiya

Yinni Gusunɔ u ka handunia taka kua. Win yɛra u ka wɔllu kua. ²⁰ Win bwisi yin saabuwa nim mu ka kuramɔ tem di, ma guru winu nu demɔ gura nɛmɔ.

Yinni Gusunɔwa

u bwisigii kɔsu

²¹ Nɛn bii, a bwisi ka laakari nɛnuɔ, a ku de yen gaa yu nun kisirari. ²² Ya koo nun wɔa geeru ka bɛɛɛ wɛ. ²³ Kaa kpɪ a sɪ ka toro sindu, a n sokuramɔ. ²⁴ A n kpuna wɔkuru, bɛrum kun nun mɔ. Kaa dweeyawa ka bɔri yendu. ²⁵ A n kaa n maa ka gɔanu nande ni nu koo nun deema subaru, n kun mɛ tɔn kɔso wi u koo nun wɔrima. ²⁶ Domi Yinni Gusunɔ u koo nun kɔsu. U koo nun gbara yɛri kpuron di.

A wunɛn tɔnusi kɔ

²⁷ Wi n weenɛ a gea kua, a n yen dam mɔ, a ye koowo. ²⁸ Wunɛn beruse u n nun gɔanu kana ni kaa kpɪ a nɔn kɛ mii mii, a ku nɛɛ, u doo sere sia. ²⁹ A ku wi u nun naanɛ sɔa kɔsa bwisikusi. ³⁰ A ku ka goo sanna kam u kun nun kɔsa kue. ³¹ A ku tɔn kɔsobun daa kɪa, a ku maa ben yira swɪi. ³² Domi Yinni Gusunɔ u tɔn kɔsobu tusa, adama u ra gemgibu ko win bɔrɔba. ³³ U ra tɔn kɔsobun yɛnusu bɔrusiwa, kpa u gemgibugisu domaru kua. ³⁴ Be ba ra nɔn yaakoru ko, beya u ra maa yaakoru ko. Adama be ba tii kawe, beya u ra durom kue. ³⁵ Bwisigibu ba koo bɛɛɛ wa, kpa gari bakasu su sekuru wa.

Bwisin arufaani

4

¹ Bɛɛ bibu, i swaa dakio kirɔ ye bɛɛn tundo u bɛɛ mɔ. I swaa tem kpɪiyɔ kpa i wa i bwisi ko. ² Domi

bwisi geeya na bεε kēmɔ. Yen sɔ, i ku nɛn sɔsɛnu yina. ³ Sanam mε nɛn tii na s̄a bii, na w̄a nɛn tundon b̄okuɔ, ma na s̄a nɛn mɛron bii teereru, ⁴ nɛn tundo u man keu kua u nεε, n win gari nɛnuɔ. N win woodaba mɛm nɔwɔ, kpa n wa na n w̄a. ⁵ N bwisi ka laakari nɛnuɔ, n ku win gere duari, ⁶ n ku bwisi ȳsu, yi koo man somi. N yi k̄ɔ, yi koo man k̄su. ⁷ Ḡa ni kon naa gira sɔɔ, bwisiya yi kpuro kere. N n mɛn na, n yi kasuo ka ye na mɔ kpuro. ⁸ N bwisi k̄ɔ, yi koo de n ko tɔn boko. N yi tii b̄kasio, nge kurɔ k̄nasi, yi koo de n bεεε wa. ⁹ Yi ko n s̄awa nge sina furɔ nɛn wirɔ.

A ku tɔn k̄sobun daa saari

¹⁰ Nɛn bii, a swaa dakio a nɔ ye na nun s̄ɔmɔ. À n ye wura, wunɛn w̄aru ta koo daka da. ¹¹ Na nun s̄ɔsimɔwa nge mε kaa ka bwisi dendi. Na nun s̄ɔsimɔwa nge mε kaa ka gem sw̄i. ¹² Saa ye sɔɔ, kaa s̄wa a kun sokure. À n duka m̄, ḡaanu kun maa nun ganumɔ wunɛn swaa sɔɔ. ¹³ S̄ɔsi te ba nun kua mi, a ku tu ȳsu. A tu nɛnuɔ kem kem, domi tera ta s̄a wunɛn w̄arun nuuru. ¹⁴ A ku tɔn k̄sobun daa saari. A ku maa ben yira sw̄i. ¹⁵ A ye derio, a ku ye sw̄i. A ye duka suurio n toma. ¹⁶ Domi bà kun k̄sa kue, ba ku ra dweeye. Bà kun goo torari, ba ku ra dom wa. ¹⁷ K̄san koba bu ra n s̄a nge ben d̄ianu ka ben tam. ¹⁸ Gemgibun kookoosu su ra n s̄awa nge bururun s̄ɔ yana ye ya ra n dεeramɔ sere s̄ɔ u ka ye mam mam. ¹⁹ Adama tɔn k̄sobun kookoosu su s̄awa nge yam w̄kuru. Ba n̄ yē yèn s̄ɔ ba sokuramɔ.

A de wunɛn kookoosu su n w̄a

20 Nɛn bii, a nɛn gari nɔɔwɔ. A swaa tem kp̄iyyɔ a nɔ bwisi yi kon nun kɛ. 21 A ku yi atafiru ko. A yi nɛnuɔ wunɛn gɔrun sɔɔwɔ. 22 Domi wi u yi mwa, yi koo nùn wāaru ka bwāa dobu wɛ. 23 A de a n tii sɛ ka bwisiku ni a mɔ wunɛn tii tii sɔɔ, domi niya nu kpuro kere, niya nu wunɛn wāaru kpare. 24 A ku de weesu ka gari kankam yen gaa yu yari wunɛn nɔɔn di. 25 A de a n mɛɛra ye a naa gire. A ku wuswaa s̄iia. 26 A de a n yɛ swaa ye kaa kpe, kpa a n yɛ ma ya s̄aawa swaa gea. 27 A ku yen gam gera. A toraru duka suurio.

Kirɔ sakararun s̄

5

1 Nɛn bii, a nɛn gari bwisigii ka laakarigii swaa dakio a nɔ. 2 Saa ye sɔɔra, kaa gia nge mɛ kaa ka s̄i dee dee. Wunɛn gari koo s̄ɔsi ma a ȳɛru mɔ. 3 Domi kurɔ tanɔn gari yi ra n dowan nge tim kpa yi n kokumɔ nge gum yarum. 4 Adama amɛn biru, yi ra sosiewa nge gbiri konu, kpa yi tɔnu mɛɛra ko nge takobi ye ba d̄ɛra biru ka wuswaaɔ. 5 Gɔɔwa win kookoosu ra ma, kpa su ka nùn da sere siki wɔruɔ. 6 U ku ra swaa mwe ye ya koo nùn wāaru wɛ. U ra n torewa u kun ka baaru. 7 Tɛ, nɛn bii, a man swaa dakio. A ku nɛn gari atafiru ko. 8 A de a ka kurɔ win bweserun swaa tonda. A ku da win dii kɔnnɔwɔ a sere nɛɛ, kaa du win dirɔ. 9 Kpa a ku ra tii goo nɔmu bɛria, kpa wɔnwɔndu sarirugii u nun go. 10 Saa ye, kpa tɔn tukobu bu wunɛn arumani gura, kpa bu wunɛn sɔmburun are di. 11 Sanam mɛ wunɛn dam mu kpa, a gɔɔ turuku s̄a, kpa a n wuri mɔ nge gbeku yaa. 12 Saa ye sɔɔ, kpa a nɛɛ, mban s̄ɔna a bwisi k̄ɛru atafiru kua, a n̄ yi mɛm nɔɔwɛ.

13 A ñ wunen bwisi kēɔbun gere wure, a ben gari atafiru kua. 14 Tē, wee, a sekuru wərim dɔɔ tambu kpuron wuswaaɔ.

A wunen kurɔ kɔ

15 Wunen kurɔ u sãawa nge bwia yèn nim mu dεere. A ye tɔnan nim nɔruo. 16 A ku de yen nim mu n kokumɔ swεε sɔɔ ka wuun batumaba sɔɔ. 17 A de mu n wãa wunε turon sɔ. A ku de gabu bu ka nun mu bɔnu ko. 18 A de nuku dobu bu n wãa wunε ka wunen kurɔ gbiikoon wãasinaa sɔɔ. 19 U sãawa kurɔ burɔ nge nem taakɔ. A de win wasi yi n da nun nuku dobu wē, kpa win kīru ta n nun neni baadomma. 20 Nɛn bii, mban sɔna kaa n goon kurɔn binε mɔ. Mban sɔna kaa n nuku dobu kasu goon kurɔn mi. 21 A de a n yē ma Yinni Gusunɔ u tɔnu baawuren daa mεera, u baawuren sanu sanusu waamɔ. 22 Tɔn kɔso u ra wəriwa win toraru sɔɔ, kpa nu nùn mwa nge yina. 23 U koo kam kowa domi u kpana u tii nɛnɛ. Win wiira kookoosu su koo nùn go.

A ku tii doke goon dibu sɔɔ

6

1-2 Nɛn bii, à n tii dɔra a nεε, kaa goon dibu sɔbe, ma wunen gari yi nun yina mwa, 3 a duawa mi dibugii win nɔma sɔɔ. Yen sɔ, a doo a nùn wa kpa a nùn suuru kana, a tii yakia win nɔman di. 4 A ku nεε, kaa gina kpuna a wɛrawa a sere da a nùn suuru kana. 5 A tii yakio kpa a n tii mɔ nge mε nem taakɔ ka gunɔ nu ra kisire taason yinan di.

Ba yikuro kirɔ mɔ

⁶ Wunε yikuro, a doo a tamminu mεeri. A nin sɔmburu laakari koowo kpa a wa a bwisi ko. ⁷ Nu n̄ sunɔ mɔ, nu n̄ maa kparo mɔ, mεya nu n̄ maa wirugii mɔ, ⁸ adama nu ra nin dīanu kasu nu yi gēebun sanam ka s̄ɔ s̄arerun saa. ⁹ Wunε yikuro, sere domma kaa n kpī. Domma kaa dom se. ¹⁰ Wee, à n dom yībura a dweeya ka n̄m gbinnaa fiiko, ¹¹ s̄āaru ta koo nun deema subaru s̄ɔ nge gbɛnɔ, kpa ḡɔru tu nun w̄ari nge swaa dio.

Tɔn k̄son daa

¹² Wi u gari weesugii kpara, u s̄āawa wi u kun garu m̄, ka t̄n beretεkε. ¹³ U ra t̄mbu n̄ni ȳākinu kue, kpa u yīreru ko ka naasu, ka maa n̄ma, u ka bu n̄ni w̄ke. ¹⁴ K̄san koba bu ra n n̄n n̄ni, kpa u n yen s̄aru m̄ baadomma u n sann̄su seeyam̄. ¹⁵ Yen s̄na as̄rɔ ya koo n̄n deema subaru s̄ɔ, kpa n kun koore bu n̄n seeya.

Ye Yinni Gusunɔ u tusa

¹⁶⁻¹⁹ Ḡānu n̄ɔba tia Yinni Gusunɔ u tusa, u ku ra nu waabu k̄a. Niya,
t̄i suabun kookoosu,
ka weesu,
ka t̄n d̄eron goberu,
ka k̄san himba,
ka daa k̄san k̄ru,
ka t̄nu gari manibu.
Ḡānu n̄ɔba yiruse mam w̄āa. Niya,
t̄n gbinnaa berusebun suunu s̄ɔ.

Kir̄ba sakararun s̄

²⁰ N̄n bii dur̄bu, a wunεn tundon gere m̄m n̄ɔw̄, kpa a ka wunεn m̄eron s̄ɔs̄iru sɔmburu ko.
²¹ A n ye kpuro n̄ni baadomma wunεn ḡruɔ, kpa

a ye doke wīirɔ nge wura. ²² Ya koo nun kpara wunen sanu sanusu sɔɔ, kpa yu nun kɔsu wunen kpin yerɔ. Ya koo maa nun bwisi kɛ à n dom yanda. ²³ Domi gere ye, ya s̄awa nge fitila, ma s̄ɔsi te, ta s̄aa nge yam bururam. Ben kirɔ ya ra maa nun w̄aarun swaa s̄ɔsiwa. ²⁴ Ya koo nun gbara kurɔ tanɔn nɔman di. Ya koo nun yara win gari dorin di. ²⁵ A ku kurɔ win bweseru binε ko win buram s̄ɔ. A ku de u nun kəkiri ka win durɔ nɔni. ²⁶ Kaa kpī a kurɔ tanɔ wa ka gobi fiiko, adama à n ka kurɔ m̄ero kpuna, wunen w̄aru kpurowa kaa bia. ²⁷ Kaa kpī a d̄ɔ kp̄ε b̄ɔrɔ wunen ȳanu nu kun d̄ɔ mwaare? ²⁸ Kaa kpī a s̄i d̄ɔ ḡε w̄ollɔ wunen naasu su kun d̄ɔ mwaare? ²⁹ Nge m̄eya a ñ kp̄ε a goon kurɔ baba ba kun nun s̄εyasie. ³⁰ Goo ù n d̄ianu gbena yèn s̄ɔ ḡɔra nùn m̄, ba ku ra nùn gɔburu wa. ³¹ Ka m̄, u koo k̄siawa n kere ye u gbena. Ye u m̄ win yenuɔ kpuro, yera u koo w̄ε. ³² Adama wi u t̄ɔn kurɔ k̄kura u ka nùn sakararu kua, u s̄awa gari b̄kɔ. Domi wi u yen bweseru m̄, wiya u koo kam ko. ³³ Ba koo nùn so kpa u b̄εrε bia. Sekuru s̄ɔra u ko n w̄aa baadomma. ³⁴ Kpannasira koo de kurɔ win durɔ u m̄ru se. U koo ȳero m̄ru k̄siawa u kun win w̄ɔnw̄ɔndu kue. ³⁵ U ñ ḡaanu mwaamɔ k̄sire, u ñ maa suuru m̄, baa bà n nùn k̄ɛnu taasi.

Kirɔ kurɔ sakara kowon s̄ɔ

7

¹ Wunε nen bii durɔbu, a nen gari nenuɔ, kpa a ku ra nen gere duari. ² A nen gere mem n̄ɔwɔ kpa a wa a w̄aru di. A nen s̄ɔsiru laakari koowo nge m̄ t̄onu ra n win n̄oni laakari s̄aa. ³ A tu n̄enuɔ kem kem kpa a tu yore wunen ḡruɔ. ⁴ A bwisi s̄ɔwɔ a

nεε, wuna nen sesu, kpa a laakari soku wunen bəɾə.
⁵ Ye yiru ye, ya koo nun gbara gabun kurəbun min di be ba ra tɔnu fufu kɔ.

⁶ Sɔɔ teeru na yam mɛɛra nen dirun fɛnɛntin di.
⁷ Na gari bəkə goo wa aluwaasi laakari sarirugibun suunu sɔɔ. ⁸ U sarə u dɔɔ wuu suunuɔ mi kurə sakara kowo goo u wāa. Ma u kpa ka win yɛnun bəkua, u sīimə tɛɛru sɔɔ, ⁹ saa yoki yam bereberebun di sere n ka kua wɔkuru. ¹⁰ Wee, kurə wi, u ka nùn yinna, u kurə tanə yānu sebua. Bwisi kāsī wāa win gōru. ¹¹ U sāawa sekuru sari ka gari sunə. U ku ra sinε win yɛnu. ¹² U ra n wāawa tɔɔwə, gasə swɛɛyə, gasə swaa kɛɛnanə, gasə maa yaburə. ¹³ U nùn gaba u bəkasi u ka nùn nɔɔ sɔsuna, ma u nùn gari sɔɔwa ka sekuru sariru u nεε, ¹⁴ u win siarabun yākuru kua. Tɔɔ tera u ten nɔɔ mwɛɛru yibia. ¹⁵ Yen sɔna u yarima bu ka waana, u maa nùn wa. ¹⁶ U beku buranu terie win kpin yerə ni ba wesa ka Egibitigibun wɛɛ. ¹⁷ U turare bwese bweseka nubu durorugia yɛka kpinu wəllə. ¹⁸ U na bu ben kīru ko sere ka sisiru bururə, kpa ba n bəkasinε ka nuku dobu. ¹⁹ Domi win durə sari yɛnu. U sanum da n toma. ²⁰ Gobi yi u doke bɔɔrə u ka da, yi kpā. Suru koo tarum ko u sere wurama. ²¹ Ka gari dori yiya u nùn gawa, ma u nùn kamia. ²² Mii mii, ma u nùn swīi nge naa ye ba dɔɔ bu go, n̄ kun mε kpa sa ye ya duka dɔɔ yu yina mwaara, ²³ n̄ kun mε gunə ge ga wəriə taa sɔɔ. Ga n̄ yɛ gɔɔwa ga dɔɔ, sere saa ye sɛu ga gen sɔndu sɔka.

²⁴ N n mɛn na, nen bii durəbu, a man swaa dakio kpa a nen nɔɔn gari nɔ. ²⁵ A ku de wunen gōru gu gere kurə win bweserun mi. A ku ra wunen swaa tora a nùn swīi. ²⁶ Domi win sɔna tən dabinu

wəruka, mēya u ben dabinu go. ²⁷ Win dira sāawa
gəribun wāa yerun swaa.

Bwisi yi tambu nəəgiru sue

8

¹ I swaa dakio.

Bwisi yi gbāramə, yēru ta nəəgiru sue.

² Yi yō gungunu wəllə swaa baarə ka swaa kēenanə.

³ Yi gbāramə gambon bəkuə wuun duu yerə
mi ba ra siribu ko, yi mə,

⁴ bεε tambu, bεeya na soku,
tən bibu kpurowa na ka mə.

⁵ Laakari sariba, i de i n laakari mə.

Gari bakasu, i bwisi koowo.

⁶ I swaa dakio, kon bεε gari bεεregii s̄.

Ye kon gere kpuro ya sāawa dee dee.

⁷ Domi na ku ra weesu gere, na kōsa tusa.

⁸ Nən gari kpuro sāawa gem,
weesu ka taki sari yi sə.

⁹ Yi kpuro yi bururewa kpasasa bwisigiin mi.

Mēya yi maa dεεre wi u yēru mən mi.

¹⁰ I nən s̄əs̄iru mə n kere sii geesu,

kpa i maa yēru mwa n kere wuran tii.

¹¹ Domi bwisi yi bεεε mə ya kpā

ya bura yānu kpuro kere.

Ye ba ra kasu kpuro sə,

gāanu sari ni kaa ka yi weesina.

Bwisi yi tii tusiamə

¹² Nε bwisi, na ra garin asansi tubu.

Na yēru mə n ka gāanu wunana.

¹³ À n kī a Yinni Gusunə bεεε wē, a de a kōsa tusi.

Na tii suabu ka yēkə

ka kõsan kookoosu ka keetan gari tusa.

14 Na ra tõnu bwisi kē, kpa n nūn laakari wē.

Nēna na yēru, nēna maa dam.

15 Nēn saabuwa sinamba ka bandu nēni,
ma wirugiba wooda wēemō ye ya dee dee sãa.

16 Nēn somirun saabuwa sinambu ka wirugibu
ka siri kowobu kpuro ba ka tem nēni.

17 Be ba man kī, na maa bu kī.

Be ba man kasu, ba koo man wa.

18 Arumani ka bεεεwa na tõnu wēemō
ka maa dukia ye ya ku ra sankire.

Kon de ye tõnu mō kpuro ya n da wēre.

19 Nēn are yi sii geesu ka wuran tii bεεε kere.

20 Na sīimōwa swεε yì sōō gem ka kookoo geesu wãa.

21 Na be ba man kī arumani wēemō
ma na dukia yibiamō ben beru yerō.

22 Yinni Gusunō u man mara u sere gāanu kpuro
taka kua.

23 Ba man gōsa ba yi yellun di n tε

ba sere handunia taka kua.

24 Ba man mara ba sere nim wōku kua,
sanam mε nim bweru sari.

25 Ba man mara ba sere guunu ka gungunu swīi.

26 Sanam mε, Gusunō kun gina tem tērie ka mēn
gbea.

Baa tua, u ñ mam kue.

27 Saa ye u wōllu tēriamō

ka nim wōkun bubenu,

na wã mi.

28 Sanam mε u guru winu doke wōllo,

ma nim mu kura tem di mu tēria,

na wã mi.

29 Sanam mε u nim wōkun nim yōra yeru sōōsi

u nεε, mu ku tu sara,

ma u tem tāsisia,
³⁰ na wāa win bōkuo sa sōmburu mō.
 Win nuku dobu wāa nε sōō baadomma.
 Na gōru dobu mō win wuswaaō,
³¹ ka handunia sōō.
 Ma na bōri yendu mō tōmbun suunu sōō.

Doo nōrugiiwa wi u bwisin gari swaa daki

³² N n mēn na, nēn bii durəminu, i man swaa dakio.
 Doo nōrugiba be ba nēn swaa swīi.

³³ I sōōsiru wuro,
 i ku tu atafiiru ko,
 kpa i bwisi ko.

³⁴ Doo nōrugiiwa wi u man swaa daki,
 ma u ra n yō nēn dii kōnnōwō baadomma
 u n man mōra.

³⁵ Domi wi u man wa, u wāaru wawa,
 u koo maa Yinni Gusunən nōnu geu wa.

³⁶ Adama wi u man tora u tii kōsa kuawa.
 Be ba man tusa kpuro, gōōwa ba kī.

Bwisi ka gari bakaru

9

¹ Bwisi yi gbere damgii nōōba yiru kua, yi ka yin diru banisi. ² Ma yi dera ba yεε go, ba tam sōōru kua ba ye kpuro yi dii yerō. ³ Ma yi yin sōm kowo tōn kurōbu gōra bu yō mi n gunum bo bu tōmbu dim sokuma, ⁴ kpa ba n mō, wi u kun bwisi mō, u gerama mini, ⁵ u na u di yin dii yerō, kpa u tam nō mε yi sōōru kua. ⁶ U yario laakari sariban wuurun di, kpa u wa u n wāa wāaru sōō. U laakarın swaa mōō.

Bwisigii ka tii suo

⁷ À n tōn yaa kasikio gerusi, a tii gēndu kasuawa.
 À n maa tōn kōso taarε wē, a tii wōmburu kasuawa.

⁸À n tən yaa kasikio gerusi, u koo nun tusi. Adama à n bwisigii gerusi, u koo nun kĩa. ⁹Ye a bwisigii sōwa, ya ra win bwisi sosiwa. Ye a maa gemgii sōsi, ya ra win yēru sosiwa. ¹⁰À n kĩa n bwisi mō, a de a gina Yinni Gusunō nasia. À n Gusunō Dεero gia kaa n yēru mō. ¹¹Bwisi yi koo wunen wāarun tōru sosi. ¹²À n kua bwisigii, wuna kaa yen are di. À n maa sāa tən yaa kasikio, wuna kaa yen wahala wa.

Gari bakaru

¹³Gari bakaru ta sāawa nge kurō wi u ku ra tii nεnε sēε, u ñ gāanu ganu yē. ¹⁴U ra n sōwa win dii kənnōwō wuun mi n gunum bo. ¹⁵Min diya u ra n tambu sokumō be ba begiru doonō, ¹⁶u n mō, wi u ñ laakari mō, u gerama mini. ¹⁷Gāa nərura ye ba gbena, ya nərubu do. Dim mε ba dimō asiri sō, mēna mu ra n do. ¹⁸Adama yēro kun yē ma gəriba wāa mi. Be u soka kpuro ba ra dewa gəribun wāa yerō.

Mən ni nu ka tənun daa yā

10

¹Saloməon mõnnu. Bii bwisigiwa u ra de win tundon nukura n do. Adama bii gari bəkō u ra win meron nukuru sankuwa.

²Dukia ye ba wa ka kōsan swaa, ya ku ra arufaani gaa ko, adama ye ba wa dee dee, yera ya ra wāaru wē.

³Yinni Gusunō kun gemgii derimō gōru sō, adama u ra tən kōso birewa ye u binε sāa.

⁴Wi u yikuru mō, wiya sāara ra deeme, adama wi u hania mō, wiya u ra dukia wa.

5 Wi u dñanu mēnnamə gēɛbun saa, u laakari məwa, adama wi u dō saa ye, u koo sekuru wa.

6 Gemgii u ra tii domaru kasuewa, adama tən kōson nəə ga ra n kōsa bēkiwa.

7 Ba ku ra gemgii duari, adama tən kōso, ba ra nùn duariwa sere ka win yīsirə.

8 Wi u bwisi mə, wiya u ra sōsiru wure, adama wi u kun gari gerubu yē, u ra kam kowa.

9 Wi u sīimə gem səə, u ku ra n nande, adama win sanu sanusu kun dεere, u koo sōsira.

10 Wi u win beruse gəni, u nùn nuki sankuməwa, adama wi u kun gari gerubu yē, u ra kam kowa.

11 Bwisigiin gari yi sāawa wāarun nuuru, adama tən kōson gari, kōsa yi ra n bēki.

12 Tusiru ta ra sannə seeyewa, adama kīru ta ra toranu kpuro wukiriwa.

13 Laakarigiin geren diya ba ra bwisi wa, adama bokura ta ra n gari bəkə mara.

14 Bwisigii u ra bwisi berewa nge arumani, adama gari bəkən gere ya ra de u biru wurawa.

15 Gobigiin arumani ya ra nùn kōsuwa nge gbāraru, adama sāaron sāaru ta ra nùn kam kowa.

16 Gemgiin səmburu ta ra dewa u n wāa, adama tən kōso u ra win dukia dendiwa u ka kōsa ko.

17 Wi u ra kirəba yaaye u koo wuswaa da win wāaru səə, adama wi u ra ye duari u ko n kōoraməwa u n dəə.

18 Wi u tusiru berua gōruə u sāawa murafiti. Meya wi u maa seeda weesugia dimə u sāawa gari bəkə.

19 Gari bēkēgii kun toranu kpeemə, adama wi u ra win yara nεnε u sāawa bwisigii.

20 Gemgiin gari yi s̄awa nge sii geesun tii, adama t̄n k̄son bwisikunu nu ñ arufaani gaa m̄.

21 Gemgiin gari yi ra ka t̄n dabinu arufaani naawε, adama gari bakasu su ra gbiwa sekum laakari sarirun s̄.

22 Yinni Gusun̄n domara ta ra t̄nu ko dukiagii. T̄nun tiin himba kun ḡanu sosim̄ wi s̄.

23 Gari b̄k̄n mi, k̄san kobu bu s̄awa nge dweebu. Nge m̄ya laakari ya maa s̄a bwisigiin mi.

24 Ȳn b̄rum k̄san kowobu ba m̄, yera ya ra bu deemε. Ye maa gemgiba k̄i, yera n da koore.

25 Wahala ȳ n seewa nge woo guna, ya ra t̄n k̄so surewa, adama gemgii u ra n ȳwa dim dim sere ka baadomm̄.

26 Tam m̄mm̄m mu ra donnu sirewa, kpa wiisu su n̄ni s̄kiri. Nge m̄ya yikuro u ra win yinnin m̄ru seeye.

27 Be ba ra Yinni Gusun̄ nasie, bera ba ra t̄, adama durumgibu ba ra gbiwa sekum.

28 Gemgiin ȳiȳbu bu ra n̄n nuku dobu w̄wa, adama t̄n k̄sogibu kun arufaani gaa m̄.

29 Yinni Gusun̄ u ra gemgibu k̄suwa, b̄ n s̄im̄ win sw̄εε s̄, adama u ra t̄n k̄sobu kam koosiewa.

30 Ḡanu ganu sari ni nu koo gemgii sura, adama t̄n k̄so u ñ kp̄ u sina tem m̄ s̄.

31 Gari bwisigiya yi ra yari gemgiin n̄n di, adama ba koo wee kowon yara burawa.

32 Gemgii, durom gariya u ra gere, adama k̄sa t̄n k̄son n̄ ga ra gere.

11

¹ Yinni Gusunõ u ku ra kã ba n kianu yĩrumõ ka kilo ye ya ñ sãa dee dee, adama u kĩa ba n yĩrumõ ka ye ya sãa dee dee.

² Tii suabu bu ra ka gẽndu nɛwa. Be ba tii kawe bera ba bwisi mõ.

³ Gemgiin gem kobu bu ra nùn kparewa win wãaru sõõ, adama wi u ñ naane mõ, u ra gbiwa win weesun sõ.

⁴ Dukia kun kpẽ yu tõnu wõra Gusunõn siribun sanam, adama gem mu ra tõnu wõre gõõn di.

⁵ Gemgiin dɛɛraru ta ra dewa win swɛɛ yi n wã, adama tõn kõso u ra kõõrewa win nuku kõsurun sõ.

⁶ Gemgiin dɛɛraru ta ra nùn kari gbarewa, adama tõn kõson tiin bine ya ra nùn yina mwewa.

⁷ Tõn kõso u ra gbiwa ka win yiyõbu sannu. Yiyõ bi u raa doke win dukia sõõ, kpa bu kam ko.

⁸ Gemgii u ra yariwa nuku sankiranun di, kpa tõn kõso u kãsire ko ni sõõ.

⁹ Wi u Gusunõn wãaru sikimõ, u win winsim kpeerasiamõwa ka win gari, adama gemgibu ba ra yariwa min di ben yẽrun sõ.

¹⁰ Sanam mɛ gemgiba kuuramõ, wuugibu ba ra n nuku dobu mõwa. Tõn kõsobu bõ n maa biru wura, ba ra n yẽrimõwa.

¹¹ Gemgiba ba ra de wuu gu kuura, adama tõn kõsobu ba ra gu gowa ka ben gari.

¹² Wi u win winsim gema u sãawa gari bõkõ, adama wi u laakari mõ, u ra mariwa.

¹³ Wi u ra tõnun kõsa saari, u ku ra tõmbun asiri bere, adama naanegii u ra ye berewa win tii sõõ.

¹⁴ Tõn be ba ñ kparõ mõ ba ra kam kowa, adama be ba bwisi kẽõ dabiru mõ beya ba ra n wãa bõri yẽndu sõõ.

15 Wi u nõõ mwεεru kua u nεε, u koo win winsim dibu kōsia, u koo wahala wa, adama wi u yina u nõõ mwεεru ko, u ko n wāawa bōri yendu sōõ.

16 Kurõ geowa u ra siarabu wa, adama be ba tōmbu dam dōremõ, dukia tōnawa ba ra wa.

17 Tõn geo, gea ye u mō, wi sōõra ya ra wure. Meya maa tōn kōso, kōsa ye u mō, wi sōõra ya ra wure.

18 Tõn kōson sōmburun are kun arufaani mō, adama wi u gem swīi, are geeya u ra n mō.

19 Wi u wura u gem swīi, u ko n wāawa, adama wi u kōsa naa gire u koo gbiwa.

20 Yinni Gusunõ u tōn kōsobu tusa, adama bèn sanu sanusu dεere, bera u ra ka nõnu geu mεeri.

21 Ba koo tōn kōsobu sεeyasiawa kam kam, adama gemgibu ba koo faaba wa sere ka ben bibun bweserõ.

22 Kurõ burõ gari bōkõ u sāawa nge kurusõ ge ba wuran taabu dokeye wērõ.

23 Gea gemgii u ra n kasu u ko, adama ye tōn kōso u kī kpuro, Gusunõn mōruwa ya ra seeye.

24 Wi u ra wē ka nuku tia, wiya u ra ko arumanigii. Wi u ku ra menam kã, u ra tii sāaru kpēewa.

25 Nuku tiagii u koo dukia wa n kpã. Wi u win winsim nim kã, ba koo maa yēro nim kē.

26 Wi u ra win dīanu bere are bēken sō, wiya ba ra bōrusi, adama wi u dōramõ, wiya ba ra domaru kue.

27 Wi u gea mō, u koo Gusunõn domaru wa, adama wi u bwisikumõ u kōsa ko, kōsa ya koo yēro deema.

28 Wi u win naane doke dukia sōõ, u koo wōrumawa, adama gemgiba koo kparawa nge dāa.

29 Wi u ka win yenu wahala naawa, u koo kam naa gira. Gari bɔkɔ u ko n sɔawa bwisigiin yoo.

30 Gem kobu bu sɔawa wɔarun nuuru. Bwisigii, bwisiya u ra ka tii tɔmbu gawe.

31 Gemgii u ra win are wawa tara mi. Kaa sere gere tɔn kɔso?

12

1 Wi u kɔi u yɛru wa, u ra wure bu nɔn sɛɛyasia. Wi u yinamɔ bu nɔn wɔkisi, u sɔawa gari bɔkɔ.

2 Wi u ra gea ko, wiya u ra Gusunɔn durom wa, adama bwisiku kɔsunugiiwa u ra taare wa.

3 Nuku kɔsura kun kpɛ tu tɔnu tɔsisia, adama gemgiin nuuru ta ko n sirerewa.

4 Kurɔ geo u ra dewa win durɔ u n bɛɛɛ mɔ, adama kurɔ wi u ra win durɔ sekuru doke, u sɔawa nge bararu te ta durɔ win kukunu temmɔ.

5 Gemgibu ba ra n kasuwa bu ko dee dee, adama tɔn kɔsobu ba ra n kasuwa bu gbɛni.

6 Tɔn kɔson gari yi sɔawa nge yina ye ya ra go, adama gemgibun gari yi ra tɔmbu gbarewa yinan di.

7 Tɔn kɔso ù n gu, gɔanu ku ra tiare win yenuɔ, adama gemgiin yenu ga ra n yɔwa dim dim.

8 Bwisigiwa ba ra tɔmɛ, adama win gari kɔmia wiya ba ra yaakoru ko.

9 N buram bo a n sɔa bwɛɛbwɛɛ, kpa a n sɔm kowo turo mɔ, ye kaa n ka tii sue, kpa a kun dɔanu mɔ yenuɔ.

10 Ye gemgii u mɔ, u ra ye nɔɔriwa, sere ka mam win yaa sabɛnɔ, adama tɔn kɔso, nuku kɔsura u ra n yiba.

11 Wi u win gberu wuka u ko n dīanu yibawa, adama wi u kam gire u sãawa gari bɔkɔ.

12 Tɔn kɔsowa u ra n tɔn kɔsobun gāanun binε mɔ, adama gemgibun tɛmanabu, arufaaniwa bu ra ma.

13 Tɔn kɔso u ra yina mwaarewa win gari weesugii sɔɔ, adama gemgii u ra yariwa wahalan di.

14 Tɔnun gere ya koo nùn gāa geenu marua nge mε win sɔmburu ta ra nùn are wē.

15 Gari bɔkɔ u ra n tamaa ye u mɔ kpuro ya sãawa dee dee, adama bwisigiwa u ra ka bwisi kēru sɔmburu ko.

16 Gari bɔkɔ u ra yande win mɔru sɔɔsiwa, adama bwisigii u ra tii ye marisiwa.

17 Wi u gem kparamɔ, gea u ra kã, adama wee kowo u ra n sãawa weesun yoo.

18 Wi u ra gari gere u kun bwisika, u ra ka yi tɔmbu sɔkuwa nge takobi, adama bwisigiin gari yi ra tɔnu bekiewa.

19 Gari geen dam mu ra n wãawa sere ka baadommaɔ, adama weesu su ra doonεwa nɔni kpaki teeru.

20 Be ba ra kɔsa bwisiku, weesa su ra n yiba ben gɔruɔ, adama be ba ra tɔmbu bwisi kē bu ka gea ko, ba ra n nuku dobu mɔwa.

21 Kɔsa ku ra gemgii deemε, adama tɔn kɔso u ra n nɔni sɔɔrewa.

22 Yinni Gusunɔ u ku ra weesugibu kã. Gemgiba u ra n kī.

23 Bwisigii u ku ra win yēru tɛrie, adama gari bɔkɔ u ra win gari bakaru sɔɔsiwa.

24 Hania ya ra dewa tɔnu u ko gabun yinni, kpa yikuru tu de tɔnu u ko goon yoo.

25 Wururabu bu ra tɔnu woorewa, adama à n tɔnu gari sɔɔwa ka kīru yi ra nùn dam kēwa.

26 Gemgii u ra win beruse surewa swaa gea sɔɔ, adama tɔn kɔson kookoosu su ra dewa u kɔɔra.

27 Taaso wi u yikuru mɔ, u ku ra yaa wa u sɛwɛ, adama haniawa ya ra tɔnu gɔa geenu wɛ.

28 Mi gem wɔa, miya wɔara wɔa. ʌ n mu swi, a n ka gɔɔ yinnamɔ.

13

1 Bii bwisigii u ra win tundon sɔsiru swiwa, adama bii wi u tii sue, u ku ra gerusibu kɔ.

2 Gemgibu ba ra ben garin are wa, adama tɔn kɔsobu, dam dɔrenaan wɔara ba ra n wɔa.

3 Wi u win nɔɔ kpɔa u win hunde kɔsuwa, adama wi u ra gari gere yabi u tii kari bɔriemɔwa.

4 Yikuro u ra n gɔaanun binɛ mɔwa ni u n kpɛ u wa, adama wi u ra sɔmburu ko u ra wawa ye u kɔ.

5 Gemgii u ku ra weesu kɔ, adama tɔn kɔso u ra tii sekuru dokewa.

6 Wi u win tii neni dee dee, win daa gea ya koo nɔn kɔsu, adama wi u kɔsa mɔ, kɔsa ya koo nɔn sura.

7 Gobigiin kookoosa gabu ba ra n mɔ, adama ba n gɔaanu mɔ. Kpa gabu ba n sɔa nge sɔarɔbu, adama beya ba arumani mɔ.

8 Gobiya gobigii u ra ka win wɔaru yakie, adama goo ku ra sɔaro wɔri.

9 Gemgii u ra n ballimɔwa nge yam bururam, adama tɔn kɔso u sɔawa nge fitila ge ga gɔɔ dɔɔ.

10 Tii suabu bu ra ka sannɔ nɛwa, adama wi u ra ka bwisi kɛru sɔmburu ko, bwisigiwa.

11 Dukia ye tɔnu wa ka keetan swaa ya ra doonɛwa fuuku, adama ye tɔnu waamɔ fiiko fiiko ka swaa gea, ya ra sosiwa.

12 Ye tõnu yīiyõ yà kun koore, ya ra nùn kowa barõ, adama yīiyõ bi bu yibiara bu ra kowa nuku doo bakabu.

13 Wi u bwisi kēru yina u koo yen are wa. Wi u maa tu wura u koo yen are wa.

14 Bwisigiin sõõsiru ta sãawa wāarun nuuru. Ta ra tõnu yarewa gõõn yinan di.

15 Bwisigiin bwisi yi ra dewa bu nùn bεεε wē, adama tøn kõson sanu sanusu su ra nùn kam kowa.

16 Wi u laakari mõ u ra bwisikuwa u sere gāanu ko, adama gari bõkõ ga ra gen gari bakaru teriewa.

17 Sõmõ kõso, wahalawa u ra ka nε, adama sõmõ geo u ra tõmbu nukuru yemiasiewa.

18 Wi u sõõsiru yina u koo kowa sãaro kpa u sekuru wa, adama wi u tu wura wiya u koo bεεε wa.

19 Ye tõnu u kī, yà n koorã, ya ra nùn nuku doobu wēwa, adama tøn kõsobu ba ku ra kã bu ben kõsa deri.

20 Wi u ra bwisigii bere, u koo bwisi wa. Wi u ra n maa wã ka gari bakasu, u koo kõsa wa.

21 Kõsa ya ra durumgibu naa swīiwa, adama duroma mu ra ko gemgibun are.

22 Tøn geon dukia ya ra kowa win bibun bwe-serugia, adama tøn kõsogia ya ra kowa gemgibugia.

23 Sãarobu ba ra dĩa geenu wa ben gberun di, adama gabugia ra gberewa yèn sõ ba ñ gem swīi.

24 Wi u ku ra win bii sεεyasie u ñ nùn kīwa, adama wi u nùn kī u ra nùn sεεyasiewa.

25 Gemgii u ra n deburu mõwa, adama tøn kõso u ra n gõõru barõwa.

14

¹ Tɔn kurɔ bwisigii u ra yɛnu tāsisiɛwa, adama tɔn kurɔ gari bɔkɔ u ra yɛnu gowa.

² Wi u sīimɔ gem sɔɔ, u Yinni Gusunɔ nasiewa, adama wɔn sanu sanusu su n̄ dɛɛre, u n̄n gemawa.

³ Gari bɔkɔn tii sua gari yi ra dewa bu n̄n bokuru so, adama bwisigiin yara ya ra n̄n kari gbarewa.

⁴ Biranu nu ra yɔrewa diinu mi naa wuku sari. Naa gea ya ra ka arumani baka nɛ.

⁵ Seeda dio wi u naanɛ mɔ, u ku ra weesu ko. Seeda weesugian dio ku ra gem gere.

⁶ Tɔn yaa kasikio ù n bwisi kasu u ku ra wa, adama wi u laakari mɔ, n ku ra n sɛ u ka yɛru wa.

⁷ A gari bɔkɔ duka suurio, domi a n̄ gari bwisigii nɔɔmɔ win nɔɔn di.

⁸ Bwisigii u ra n win sanu sanusu laakari s̄awa, adama gari bɔkɔ u ra k̄ɔrewa win gari bakarun s̄ɔ.

⁹ Gari bɔkɔ u ku ra bwisiku u win toraru s̄amɛ, adama gemgibun suunu sɔɔ, duroma mu ra n w̄a.

¹⁰ Baawurewa u ra n win nuku sankiranu ka win nuku doɓun kp̄aru yɛ. Goo sari wi u koo kp̄i u ka n̄n ye b̄onu k̄o ka gem.

¹¹ Tɔn k̄sɔbun yɛnu ga koo gbiwa, adama gemgibun yɛnu ga koo kuurawa baa ḡa n̄ s̄a nge kuru t̄na.

¹² T̄nu ra n tamaa win sanu sanusu su w̄awa, adama ḡɔwa sin k̄k̄ɔrɔ.

¹³ Yɛsu koo kp̄i su t̄nun nuku sankiranu bere. Mɛya maa nuku doɓu koo kp̄i bu ḡsira nuku sankiranu.

¹⁴ Tɔn k̄sɔ u koo win kookoosun are wa. Nge mɛya t̄n geo u koo maa wigisun are wa.

15 Be ba ra gari wure fuuku, ba ra naane kowa kpuro ye ba bu sõwa, adama bwisigii u ra n win sanu sanusu laakari sãawa.

16 Bwisigii u ra durum berum kowa, kpa u ye deri, adama gari bõkõ u ra kpuro kowa berum sari.

17 Wi u ra mõru se fuuku, gari baka kookoosa u mõ. Wi u bwisi kõsi yiba, u tii tusiru guremõwa.

18 Be ba ku ra bwisiku bu sere gari wura, gari bakara ya ra bu marue. Be ba maa laakari mõ, yẽra ta ra ko ben bẽere.

19 Tõn kõsobu ba koo tõn geobu yiirawa bu bara ko.

20 Goo ku ra sãaro kã, baa ka win berusebu, ba ra n nùn tusawa, adama gobigii u ra n bõrõba yibawa.

21 Wi u win beruse gema, durumwa u kua, adama wi u sãarobun wõnwõndu mõ, u koo domaru wa.

22 Be ba ra kõsa bwisiku, ba kõrewa, adama be ba ra gea bwisiku, durom ka gema ba ra sõõsi.

23 Sõmburu kpurowa ta ra n are mõ, adama gari saarinu, sãara nu ra ka ne.

24 Dukia ya sãawa bwisigiin are, adama gari bõkõ, gari baka kookoosa su ra n nùn wãasi.

25 Seeda dio gemgii u ra tõmbun hunde wõrewa, adama wee kowo, weesa u ra n sãamõ.

26 Wi u Yinni Gusunõ nasie, tãsi yee damgira u mõ mi. Gusunõwa u ra maa yẽron bibu kõsu.

27 Yinni Gusunõn nasiaru ta sãawa wãarun nuuru. Teya ta ra tõnu yare gõõn yinan di.

28 Tõn dabira ta sãa sina bokon bẽere, adama win tõmbu bõ n yarina, win banda nim surewa.

29 Wi u ku ra mõru ko fuuku, bwisi bekeya u mõ, adama wìn mõru ya ra se fuuku, gari bakara u ra sõõsi.

30 Bwēra yà n kpī, ya sǎawa wasin alafia, adama nisinu nu sǎawa nge bara te ta ra kukunu tem.

31 Wi u sǎaro dam dǎremǎ, u win taka kowo torarimǎwa, adama wi u nùn wǎnwǎndu kuá, u taka kowo wi bεεε wēemǎwa.

32 Tǎn kǎso, nuku kǎsura ta ra nùn fuke, adama gemgii u ra n tororu sǎwa baa gǎn wuswaaǎ.

33 Bwisigiin gǎruǎ laakariwa ya ra n wǎa, adama ba ñ kpē bu ye wa gari bǎkǎn mi.

34 Gem mu ra temgibu bεεε dokewa, adama durum ya ra bu sekuru dokewa.

35 Sina asakpǎ bwisigiwa sunǎ u ra ka nǎnu geu mεeri, kpa u ka wi u nùn sekuru dokemǎ mǎru ko.

15

1 Wisi bi bu du, bu ra mǎru suresiewa, adama gari gerubu ka dam biya bu ra mǎru seesie.

2 Bwisigiin gari yi ra de tǎnu u yēru kasu, adama gari bǎkǎn nǎǎ, wiira gariya ga ra n saarimǎ.

3 Yinni Gusunǎn nǎni wǎawa yam kpuro. Yi tǎn kǎsobu ka gemgibu mεera.

4 Gari yi yi nukuru yemiasiamǎ yiya yi ra ka wǎaru nε, adama gari kam yi ra tǎnun gǎru sankuwa.

5 Wi u ra win baaban sǎǎsiru atafiiru ko, gari bǎkǎwa, adama wi u ra gerusibu wure, win bwisi koo sǎǎsira.

6 Gemgiin yenuǎra arumani baka wǎa, adama ye tǎn kǎsoba mennamǎ, wahalawa ya ra ka nε.

7 Bwisigibun nǎǎwa ga ra n yēru kparamǎ, adama bwisi sarirugibun gǎru ga ñ sǎa mε.

8 Yinni Gusunǎ u ku ra tǎn kǎsobun yǎkuru waabu kǎ, adama gemgibun kanaru ta ra nùn wēre.

9 Yinni Gusunõ u tøn kõsobun swaa tusa, adama be ba gea m̀, beya u kī.

10 Wi u swaa gea deri, ba koo yēro s̄eeyasiawa gem gem. Wi u maa s̄eeyasiabu yina, u koo gbiwa.

11 Yinni Gusunõ u yē ye ya kooramõ ḡaribun wāa yerõ. Kaa sere gere t̄anun ḡõruõ?

12 Wi u tii sue, u ku ra k̄a bu n̄un gerusi. U ku ra maa k̄a bwisigibu bu n̄un bwisi k̄ē.

13 Nuku doba bu ra wuswaa d̄eerasie, adama nuku sankiraru ta ra wuswaa burisin̄ewa.

14 Wi u bwisi m̄õ, u ra yēru kasuwa, adama gari b̄akõ u ra n buriwa win gari bakaru s̄õõ.

15 W̄õnw̄õndo u ra n wāawa wahala s̄õõ baadomma, adama doo n̄õrugii, u ra n t̄õõ bakaru m̄õwa saa baayere.

16 N buram bo a n s̄aa s̄aaro, kpa a n Yinni Gusunõ nasie, n kere a n dukia m̄õ kpa a n wurure.

17 N sanõ bo a di ka kpee wurusu ȳenu mi kīra wāa, n kere a di ka yaa gumgia ȳenu ḡen mi tusira wāa.

18 Wi u m̄õru m̄õ, u ra sannõsu seeyewa, adama wi u suuru m̄õ u ra su kpeesiewa.

19 Yikuron swaa ya ra n s̄aki yibawa. Wi u gem sw̄iḡia kpa ya n d̄eere.

20 Bii bwisigiwa u ra de win tundon nukura n do, adama bii gari b̄akõ u ra win m̄ero gemwa.

21 Gari baka kookoosu su ra gari b̄akõ dorewa, adama wi u bwisi m̄õ, daa gea u ra ko.

22 Wi u ku ra bwisi bikie win himban s̄õ, ya ku ra koore, adama wi u bwisi k̄ēõbu m̄õ, win himba ya ra koorewa.

23 Wi u gari wisibu tuba saa ye n ween̄e, u ra n nuku dobu m̄õwa.

24 Wi u bwisi mɔ, u ra wāarun swaa swīiwa, kpa u swaa deri ye ya dɔɔ gɔɔwɔ.

25 Yinni Gusunɔ u ra tii suon diru surewa, adama u ku ra de bu gɔminin tem kɔɔrɔ mure.

26 Yinni Gusunɔ u bwisi kōsi tusa, adama gari yi yi kīru sōsimɔ, yiya yi ra nùn dore.

27 Wi u ra gobi kasu ka swaa kōsa, u win yenu wahala dokemɔwa, adama wi u nɔm biran kēnu tusa, u ko n wāawa.

28 Gemgii u ra bwisikuwa u sere wisi, adama gari kōsiya tɔn kōso u ra n saarimɔ.

29 Yinni Gusunɔ u ku ra tɔn kōson kanaru laakari ko, adama u ra gemgiin kanaru nɔ.

30 À n tɔnu mɛɛra ka kīru, u ko n nuku dobu mɔ. À n maa tɔnu labaari dora sōwa, ya ra nùn dam kē.

31 Wi u gerusibu wura bi bu koo nùn faaba ko, u ko n wāawa bwisigibun wuurɔ.

32 Wi u sōsiru yina, u tii mɛɛra mɔwa, adama wi u wura ba nùn gerusi, u koo bwisi wa.

33 À n kī a bwisi ko, a de a gina Gusunɔ nasia. À n kī a bɛɛɛ wa, a de a gina tii kawa.

A Yinni Gusunɔ yaayo

baadomma wunen wāaru sɔɔ

16

1 Tɔmbu ba ra gāa dabinu nia ko, adama Yinni Gusunɔwa u yen kɔkɔrɔ yē.

2 Tɔnun sanu sanusu su ra n dɛndewa win tiin nɔni sɔɔ, adama Gusunɔwa u ra nùn wēeri.

3 A Yinni Gusunɔ wunen sɔma kpuro nɔmu sɔndio, kpa ye a nia sāa kpuro yu nun koorɔ.

⁴ Yinni Gusunõ u kpuro kua win himba yu ka yibiara, sere mam ka tən kōsobõ, be u koo kam koosia.

⁵ Yinni Gusunõ u ku ra tii suo kã. U koo nùn sɛɛyasiawa kam kam.

⁶ À n m̀ dee dee, ma a sãa naanɛgii, Yinni Gusunõ u koo nun wunen toranu suuru kua. À n nùn nasie, kpa u nun kōsa kpuro gbara.

⁷ Tõnun daa yà n Yinni Gusunõ wēre, u ra de bu dora wi ka win yiberɛba mam.

⁸ N sanõ a n dukia fiiko m̃ kpa ya n deere, ka sere ye kaa n ka dukia baka m̃ ka keeta.

⁹ Tõnu u ra nia ko ye u kī, adama Gusunõwa u ra win sanu sanusu kpare.

Mõn ni nu ka sinambu yã

¹⁰ Sina boko u ra gari kowa ka Gusunõn yiiko. Yen sõna win siribu bu ra n sãa dee dee.

¹¹ Kilo ka yīrutii ni nu sãa dee dee yera Yinni Gusunõ u kī. Wiya u ra sõsi nge mɛ ba koo ye dendisina.

¹² Sina boko kun wuramõ bu kōsa ko, domi gema mu koo de win bandu ta n tãsa.

¹³ Gema sina boko u ra kã. U ra kãwa bu nùn gem sõ.

¹⁴ Sina bokon m̃ru yà n seewa, u koo kpī u goo g̃õ b̃rie, adama bwisigii u koo nùn k̃kiri u marisia.

¹⁵ Sina boko ù n nuku dobu m̃, win t̃mbun hunde ya koo dakaa da. U n maa goo durom kua, ya sãawa nge gura ye ya na gbeburun saa.

Wãasinaa ka tii nenubu

¹⁶ Tõnu ù n bwisi ka laakari m̃, n wã n kere ù n wura ka sii geesu m̃.

17 Gemgii u ra kõsa duka suuriwa. Wi u win sanu sanusu laakari sãa, u ra win wãaru nõni dokewa.

18 Faari ya ra tõmbu surewa. Tii suabu bu ra ka kam kobu nẽwa.

19 N buram bo a tii kawa kpa a n sãa bwẽεbwẽε, ye kaa n ka baa mō tii suobun arumani sōo.

20 Wi u ra bwisiku u sere gãanu ko, u ra kuurewa. Meya wi u maa Yinni Gusunō naane sãa, u ra n nuku dobu mō.

21 Wi u ra siri ka laakari, u bwisi mōwa. Gari yi ba gerua ka kīru, yiya yi ra tõmbu kamie.

22 Wi u bwisi dendimō yi koo nùn wãaru wẽ, kpa bu gari bōkō seeyasia gen gari bakarun sō.

23 Be ba bwisi mō ba ra gari kowa ka laakari, kpa ben gari yi, yi tõmbu kamia.

24 Gari dori yi sãawa nge tim gōm me mu dim do, mu ra maa wasi dam sosie.

25 Tõnu u ra n tamaa win sanu sanusu su wãwa, adama gōowa sin kōkōrō.

26 Gõõra ta ra de tõnu u win sõmburu sōo hania sosi, domi u kī win gõõru tu kpe.

27 Tõnu kam, kõsa u ra n bwisikumō, kpa ya n yarimō win nõon di nge dōo.

28 Tõn kōso u ra sikirinõsu seeyewa. Tõn wĩõ u ra maa bõrõba karanewa.

29 Daa bõõbõyagii u ra tõnu nõni wõkewa, kpa u nùn sure swaa kõsa sōo.

30 Wi u nõni yinwa ma u nõo tendu beri u ka kõsa ko, u ye kua kō.

31 Seri kpiki yi sãawa beere baka, domi wi u gem swĩi, wiya u ra yi wa.

32 Wi u kpĩa u win mōru kamia, u sãawa tabu durō ka gem. Wi u kpĩa u tii nenua, u kere tabu durō wi u wuu bōkō kamia.

33 Sõrobu ba ra yanim so bu ka wa ye n koo tõnu deema, adama Yinni Gusunõ turowa u yẽ ye n koo koorã sia.

17

1 N sanõ bo a dĩa dõki tia wa a di bõri yendu sã, ye kaa ka tõõ baka dim di mi sannõsu wãa.

2 Sõm kowo laakarigii u ra kowa win yinnin bii be ba gea yinan wirugii, kpa u tubi di ka be sannu.

3 Dõõwa ba ra ka wura ka sii geesu sãwe, adama Yinni Gusunõwa u ra tõnun gõru wẽeri.

4 Tõn kõsowa u ra tõn kõson gari swaa daki, kpa wee kowo u maa weesugii swaa daki.

5 Wi u sãarobu yẽemõ, Gusunõwa u yẽemõ wi u bu taka kua. Wi u win beruse yẽemõ yèn sã kõsa nõn deema, ba koo yẽro seeyasiawa.

6 Debuminu nu sãawa durõ tõkõn beere. Baababa ba maa sãawa ben bibun beere.

7 Gari asansigii kun ka gari bõkõ weene. Kaa sere gere weesu ka sina boko?

8 Gabu ba ra n tamaa ben kẽra ta koo ka bu gãa geenu naawa. Mi ba gesi dua kpuro tu ben bukata wunana.

9 Wi u ra berusen toranu duari, u kĩa ba n kĩanawa. Wi u ra maa nu yaaye win gari gerubu sã, u bõrõnu karanamõwa.

10 Gerusibu bu ra sõmburu ko wi u bwisi mõn mi, n kere bu gari bõkõ bokuru so nõn wunõbu (100).

11 Tõn kõso u ra n kasuwa u tõnu seesi, adama ba koo nõn tõn kõso kpare u nõn seeyasia.

12 N buram bo a ka puruka yõni yinna te ba buu wõrari, ye kaa ka gari bõkõ yinna gèn wiirara seewa.

13 Wi u ra gea kõsa dibu kõsie, kõsa kun kpeemõ yẽron yenuõ.

14 Wi u sikirinõsu torua, n sãawa nge u nim guna gĩa. Yen sõ, a su derio sannõ gu sere tore.

15 Wi u tøn kõso gem wẽemõ, ka wi u gemgii taare wẽemõ, be kpurowa Yinni Gusunõ u tusa.

16 Mba gobin arufaani gari bõkõn nõma sõõ. U koo ka yi bwisi dwe? Aawo, u nõ yen bwisi mõ.

17 Bõrõ kĩnasibu ba ra kĩru sõõsinewa saa kpuro sõõ. Wahalan saa sõõra mero bisi u ra somi.

18 Gari bõkõwa ga ra wure gu goon dibu sõbe.

19 Wi u ra sannõsu kã, u ra durum kãwa. Wi u ra gãanu nia ko ni nu nõn kere, u koo kam kowa.

20 Wi u ra tõnu nõni wõke, u nõ nuku dobu wasi. Wi u ra gari kõsi gere, kõsa ya ra nõn deemẽ.

21 Wi u gari bõkõ mara, nuku sankirana u ra n mõ. Meya bii wi u kun asansi mõn tundo u nõ kpẽ u n nuku dobu mõ.

22 Nuku dobu bu sãawa tõm gem wasin sõ, adama nuku sankiraru ta ra wasi dam dwiiyasiewa.

23 Tõn kõsowa u ra nõm biran kẽnu mwe u ka tõnu gem bira.

24 Laakarigii, bwisiya u ra n naa gire, adama gari bõkõ, ga ra n bwisikumõwa ye ga nõ wasi.

25 Bii gari bõkõ u ra win tundo ka win mero nuku sankiranu kpẽewa.

26 N nõ weenẽ bu gemgii gãanu bure u kõsia yèn sõ u gem gerua. N nõ maa weenẽ bu sunõ so yèn sõ u siri dee dee.

27 Wi u yẽru mõ, u ku ra gari gere too. Wi u laakari mõ, u suuru mõwa.

28 Wi u win nõõ kpĩa, u bwisi mõwa. Baa gari bõkõn tii, gà n maari, kaa n tamaa ga bwisi mõwa.

18

¹ Wi u win tii gɔwa, win tiin arufaaniwa u kasu. U ra mɔru sewa bā n kī bu nùn bwisi kē.

² Gari bəkə u ku ra bwisi kā, ma n kun mɔ u win gari bakaru sɔsi.

³ Nuku kōsuru ta ra ka gendu nɛwa, kpa bɛɛɛ sariru tu ka sekuru na.

⁴ Tɔnun gari yi sɛwa nge daa tɛn nim mu duku, adama bwisi yi sāawa nge nim mɛ mu yarimɔ saa bwian di.

⁵ N n̄ weenɛ a yōra toron biruɔ, kpa a gemgii nùn win gem bira.

⁶ Gari bəkən gari yi ra ka sikirinɔsu nɛwa, kpa win nɔɔ gu ka soonaa na.

⁷ Gari bəkən gariya yi ra nùn yina mwe, kpa yu nùn kam ko.

⁸ Dɔmɛn gari yi sāawa nge dīa duronu ni tamba kata mɔ ba mwɛɛmɔ.

⁹ Wi u ra sɔmburu atafiiru ko, ka wi u tu sankumɔ, be kpuro tia.

¹⁰ Yinni Gusunɔ u sāawa nge gbāra damgiru. Gemgii ù n duka da mi, u ko n wāawa bəri yɛndu sɔɔ. ¹¹ Gobigii u ra win dukia garisiwa nge gbāra te ta dam mɔ, domi u tamaa yiya yi nùn kōsu.

¹² Tii suabu bu ra ka tɔnu kam kobu naawɛwa, adama tii kawabu bu ra dewa bu tɔnu bɛɛɛ wē.

¹³ Wi u ku ra gari swaa daki u sere wisi, ya win gari bakaru sɔsimɔwa. Mɛya u maa tii sekuru dokemɔwa.

¹⁴ Tɔnu ù n kī u n wāa, ya ra nùn dam kē win bararu sɔɔ, adama wi u kun yīiyɔbu mɔ, wara koo kpī u nùn dam kē.

¹⁵ Bwisigii u ra kāwa u yēru sosi. Laakarigii u ra maa kāwa u sɔsiru wa.

16 Kēnu nu ra tɔnu swɛɛ kuewa, kpa nu de yēro u damgibun nɔnu geu wa.

17 Siribu sɔɔ wi u gbia u gari gerua, yi ra n gina sãawa dee dee, sere win yiberɛ ù n maa wigii gerua.

18 Tɛtɛ duma ya ra sɔɔsi wi u gem mɔ, kpa sannɔsu su kpe, kpa yu damgibu yakiana.

19 À n wunen bɔrɔ torari, ya sɛ a ka nùn susi n kere a gbãra damgiru sura. I n maa sanna, i ka dora, yen sɛsɔ ga kpã ga kere dii te ba ka kɔkɔrɔ damgia kenuan dubu.

20 Tɔnun geren areya u ko n ka wãa.

21 Gari yi koo kpĩ yi tɔnu go. Yi koo maa kpĩ yi nùn wãaru wɛ. Wi u ra gari saari u koo yin are wa.

22 Wi u kurɔ wa u gãa geenu wawa. Gusunɔn duroma.

23 Sãaro u ra gari gerewa ka wɔnwɔndu, adama gobigii u ra gerewa ka dam.

24 Bɔrɔ dabinu nu koo kpĩ nu ka tɔnu nɔni swãaru naawa, adama bɔrɔ goo u mero bisi kere.

19

1 N buram bo a n sãa sãaro kpa a n sīimɔ dee dee, ye kaa n ka sãa gari bɔkɔ kpa a n weesu mɔ.

2 Hania yēru sariru sɔɔ, ya ñ arufaani mɔ. Sendaru ta ra ka tora dabinu nɛwa.

3 Sanam mɛ tɔnu u wãa wahala sɔɔ win gari bakarun sɔ, Gusunɔwa u ra ka mɔru ko.

4 Gobigiin bɔrɔba ba ra n dabiru sosimɔwa, adama sãaro, bɔrɔ turo wi u mɔ, u ra n mam kĩ u nùn deriwa.

5 Ba koo seeda weesugian dio sɛyasiaawa kam kam. U ñ kisiramɔ.

6 Baawure u ra n kasuwa u damgii fufu ko. Baawure u ra n maa kīwa u n sāa wi u ra kēnu wēn b̄ar̄a.

7 Sāaron m̄ero bisibu ba ra n̄un yin̄ewa. Kaa sere gere win b̄ar̄aba? Baa ù n kasu u ka goo gari ko, u ku ra wa.

8 Wi u ra bwisiku u sere gāanu ko, win hunden alafiawa u kasu. Wi u maa bwisi kasu, doo n̄ora yi koo ka n̄un naawa.

9 Ba koo seeda weesugian diobu s̄eeyasiawa kam kam, kpa ben weesu su bu kam ko.

10 N ñ weene gari b̄ak̄a u n wāa doo n̄oru s̄a. Kaa sere gere yoo u n sinambu kpare?

11 T̄onu wi u bwisi m̄a, u ra win m̄oru nen̄ewa. U ra tora ni ba n̄un kua duariwa win b̄eeren s̄a.

12 Sun̄on m̄oru ȳa n seewa, ya ra n nanum m̄owa nge gbee sun̄on kukiribu, kpa win durom mu n arufaani m̄a nge kakoru yakasu w̄all̄a.

13 Bii gari b̄ak̄a u ra ka win tundo n̄oni swāaru naawewa. T̄on kur̄a n̄a ḡomunugiin sann̄osu ku ra kpe nge nim m̄e mu d̄āakum̄a.

14 Kaa kp̄i a ȳenu ka dukia tubi di, adama Gusun̄owa u ra t̄onu kur̄a laakarigii w̄ē.

15 Yikuru ta ra t̄onu dom kp̄ēewa. Wi u ku ra maa gāanu ko, u ñ ḡōru biam̄a.

16 Wi u Gusun̄on wooda n̄eni, u win wāaru k̄ōsuwa. Wi u kun win sanu sanusu laakari sāa u koo gbiwa.

17 Wi u sāaro k̄ēru w̄ēm̄a, Yinni Gusun̄owa u b̄akuram̄a. U koo maa ȳero n̄un win nuku tian are w̄ē.

18 A wunen bii s̄eeyasio sanam m̄e a ȳe ya koo n̄un somi, adama a ku n̄un so a go.

19 Wi u ka mɔru gāanu sankā, u koo yen kɔsire wēwa. Wi u kun nùn kɔsire ye bikie, u nùn dam kēmɔwa u ka wure u ko.

20 A bwisi swaa dakio, a de bu nun yi keu ko, kpa a ko bwisigii wunen wāarun tōo ni nu tie sɔɔ.

21 Tɔnu u ra gāa dabinu nia ko, adama Gusunɔn himba tɔnawa ya ra koore.

22 Mɛ ba ra n kī tɔnu u n sāa, yera u n sāa naanɛgii. N buram bo a n sāa sāaro, ye kaa n ka sāa weesugii.

23 Wi u Yinni Gusunɔ nasie, u ko n wāaru mɔ, kpa win wāa te, ta n deburu mɔ. U n maa nɔni swāaru garu wasi.

24 Gabu ba yikuru mɔ sere bā n dīa gbēeru nɔma kpɛɛ, ba ku ra maa kpī bu ye wuna bu ka da nɔwɔ.

25 A tɔn yaa kasikio soowo kpa gari bɔkɔ u bwisi ko.

26 A bwisigii gerusio, kpa u gia ye a kī a nùn sɔɔsi.

27 Nɛn bii, à n sɔɔsiru biru kisi, wunen yēru ta koo kpe.

28 Seeda weesugian dio u ra gem yaakoru kowa. Kɔsan kīra ta ra n tɔn kɔso neni.

29 Tii suo u ra n wāawa sɛyasiabun kari sɔɔ. Gari bɔkɔ u ku ra maa soberu bie.

20

1 Tam nɔrubu bu ra tɔnu ko yaakorugii ka wurenugii. Wi u dera mu nùn go, u n bwisi mɔwa.

2 Sunɔn mɔru ya sāawa nge gbee sunɔn kukiribu. Baawure wi u nùn nɔɔ kuurimɔ, u win tii dokemɔwa kari sɔɔ.

3 Wi u ku ra sannɔn batu kā, wiya ba koo bɛɛɛ wē, adama gari bɔkɔ ga ra mɔru sewa fuuku.

4 Wi u ku ra wuku bɔmbɔmmun sɔ, gēebun sanam u n gāanu wasi.

⁵ Tõnun gõrun bwisikunu nu sãawa nge nim bweru te ta duku, adama wi u bwisi mɔ wiya ra n nim mɛn takam yɛ.

⁶ Tõn dabira ta ra n ten bɔrɔkinirun gari mɔ, adama wara u naane mɔ ka gem.

⁷ Gemgii u ra n s̄imɔwa daa gea sɔɔ. Win biba ko n maa sãawa doo nɔɔrugibu.

⁸ Sanam mɛ sina boko u sina u ka siri, yande u ra tubuwa mi kɔsa wãa.

⁹ Wara koo kp̄i u nɛɛ, win gõru ga dɛere, u n durum mɔ.

¹⁰ Yinni Gusunɔ ku ra kã ba n kiaru ȳirumɔ ka kilo ka sakaku ye ya n sãa dee dee.

¹¹ Baa bii, u ra s̄ɔsiwa win kookoosu sɔɔ ù n sãa daa geagii.

¹² Swaa si su gari nɔɔmɔ, ka nɔni yi yi yam waamɔ, Yinni Gusunɔwa u ye kpuro kua.

¹³ A ku dom k̄ia kpa yãaru tu ku raa nun wɔri. A de a se bururu, kpa a d̄ianu wa a di a debu.

¹⁴ Wi u kiaru dwemɔ u ra tu yaa kasikiwa, adama ù n tu dwa u kpa, u ra n tii siaramɔwa.

¹⁵ Wura kun s̄ɛ, wesekii geenu maa yiba, adama be ba ra gari bwisigii gere, ba n dabi.

¹⁶ Goo ù n sɔɔ goo swaa gbiiya u ka dibu sua wunen mi, a wi u ȳɛro gbiiya min yaberu tɔruba mɔɔ.

¹⁷ D̄ia ni tõnu wa ka swaa kɔsa, nu ra n gina dibu dow, adama amen biru, nu ra n sãawa nge yanim nɔɔwɔ.

¹⁸ Tõnu ù n bwisi k̄ɛɔ geo wa, ye u nia sãa ya ra koorewa. A ku tabu da b̄in sɔɔru a n kue.

¹⁹ K̄arumɔtɔ kowo u ra asiri kparewa. A be ba ra gari saari too duka suurio.

20 Wi u win mero ñ kun mε win tundo bōrusi, u koo gbiwa nge fitila.

21 Dukia ye tɔnu u wa fuuku, amɛn biru ya ku ra n domaru mɔ.

22 A ku nεε, kaa kōsa kōsia ye ba nun kua. A gesi wunen naanε dokeo Yinni Gusunɔ sɔɔ, u koo nun faaba ko.

23 Yinni Gusunɔ u ku ra kā ba n kiaru yīrumɔ ka kilo ye ya ñ dee dee sãa.

24 Yinni Gusunɔwa u ra tɔnun wãaru kpare. N n mɛn na, tɔnu kun kpɛ u gia mi win sanu sanusu ka nùn dɔɔ.

25 Kari baka, à n Gusunɔ nɔɔ mwεeru kua a nεε, kaa nùn yeni kɛ. N deema a ñ bwisika.

26 Sunɔ bwisigii u ra tɔn kōsobu sikiewa mi ba sebi, kpa u bu sεyasia u kun ben wɔnwɔndu kue.

27 Tɔnun gōru ga sãawa ge Yinni Gusunɔ u nùn wɛ gu ka win sɔwɔ yam bururasia.

28 Sina boko wi u naanε mɔ, ma u win tɔmbu kī, u ku ra nande. U n maa bu sirimɔ gem sɔɔ, win banda koo tε.

29 Dama mu sãa aluwaasiban bεεε. Seri kpiki yiya yi maa sãa bukurobun bεεε.

30 Bà n nuku kōsurugii so ba mεera kua, win nuku kōsuru ta koo kpe, kpa u bwisi ko.

21

1 Sina bokon gōru ga sãawa nge daa tora Yinni Gusunɔn nɔma sɔɔ. U ra gu gɔsiewa mi u kī.

2 Tɔnu u ra n tamaa win swεε kpuro yi dεereawa, adama Yinni Gusunɔwa u ra gōru wɛeri.

3 Wi u sīimɔ dee dee, win daa ya yākuru kere Yinni Gusunɔn mi.

4 Tii suabu ka tɔn biaru yera ya ra tɔn kɔsobun durum sɔɔsi.

5 Wi u kookari mɔ̀ u ka win sɔmburun kpunaa ko, u koo ten arufaani wa, adama wi u ra gɔanu ko ka sendaru, gɔɔra koo nɔn deema.

6 Dukia ye ba waamɔ ka weesu, ya ra doonɛwa nge wiisu. Gɔɔ sɔɔra ya ra ka bu de.

7 Tɔn kɔsobun bɔbunu nu ra bu kam koosiewa, domi ba n̄ k̄i bu s̄i dee dee.

8 Tɔn kɔsobu ba ku ra swaa mwɛ ye ya dɛnde, adama be ba dɛere, ben swaa ya ra n̄ dee dee s̄aa.

9 N buram bo a n w̄aa wunɛ turo dii piibu sɔɔ, ye kaa n̄ ka w̄aa dii bakaru sɔɔ ka kurɔ wi u sannɔsu k̄i.

10 Tɔn kɔso u ra n̄ k̄iwa u kɔsa ko ka win gɔru kpuro. Baa win bɔrɔ u ku ra deri.

11 B̄a n̄ tɔn yaa kasikio sɛɛyasiamɔ, laakari sarirugii u ra bwisi kowa. B̄a n̄ bwisigii keu mɔ̀, u ra ȳɛru sosiwa.

12 Gusunɔ u s̄aawa gemgii, u ra n̄ mɛɛrawa ye ya kooramɔ tɔn kɔson yɛnuɔ, kpa u nɔn kpɛɛ nɔni sw̄aaru sɔɔ.

13 Wi u yina u s̄aron wuri nɔ, ba n̄ maa win tiigii nɔɔmɔ u n̄ somiru kanamɔ.

14 N̄ɔm biran k̄ɛru ta ra m̄ɔru suresiewa.

15 Gem kobu bu ra gemgii nuku dobu w̄ɛwa, adama kɔsa ya ra kɔsan kowɔ kam koosie.

16 Wi u gera laakarin swaan di, gɔriba u koo da u deema.

17 Wi u dunian akande kpuro k̄i, u ku ra n̄ gɔanu mɔ. Mɛya wi u ra tam ka d̄iã duronu k̄ã, u ku ra gobi yi.

18 Tɔn kɔsobu ba koo nɔni sw̄aaru wa te gemgiba kun wasi.

19 N buram bo a n wāa wunε turo dii piibu sɔɔ, ye kaa n ka wāa dii bakaru sɔɔ ka kurɔ sannɔsugii.

20 Bwisigiin yenuɔra dukia ra n wāa ka gāa ni nu wā, adama gari bɔkɔ u ra win dukia sankuwa.

21 Wi u kasu u ko dee dee kpa u n sāa tɔn geo, win wāara koo dakaa da, kpa bu nùn gem kookoosu sɔɔsi ka bεεε.

22 Bwisigii u ra kpī u du tabu durɔbun wuuɔ, kpa u ben dam bua mε ba naanε sāa.

23 Wi u ra win yara nenε u tii nɔni swāaru gbarammewa.

24 Wi u tii sue u ra gāa dabinu yaa kasikiwa, kpa tii suabu bu sɔɔsira win kookoosu sɔɔ.

25 Yikuron bine ya ra nùn gowa yèn sɔ u ku ra sɔmburu ko.

26 Baadomma gabu ba ra n wāawa bine sɔɔ, adama gemgii u ra kpuro wēwa sere u tii duari.

27 Tɔn kɔson yākuru ta ku ra Gusunɔ wēre. Kaa sere gere te u ka bwisiku kɔsunu mɔ?

28 Ba ku ra weesugiin seeda dibu wure, adama wi u seeda dimɔ ye u nua ka gem, ba koo de u gari gere n ka tε.

29 Tɔn kɔso u ra n sāawa nge wi u naanε mɔ, adama gemgii u ra n yē ma u gea mɔ.

30 Tɔnun bwisi ka win laakari ka win bwisikunu, yen gaa kun kpē yu Gusunɔn himba sīya.

31 Tɔnu u koo kpī u win dumi tabu yāa geenu sebusia tabun sɔ, adama Yinni Gusunɔwa u ra tɔnu nasara wē.

22

1 Yīsi geera dukia baka bεεε kere. Bεεε ya maa sii geesu ka wura kere.

² Arumanigii ka sãaro, Yinni Gusunõwa be yiru kpuro kua.

³ Wi u laakari mǝ wiya ra gbi u kõsa wa kpa u kuke, adama laakari sarirugii u ra de u ye wǝriwa kpa u yen wahala wa.

⁴ Tii kawabu ka Yinni Gusunõn nasiarun are sãawa dukia ka bεεε ka wãaru.

⁵ Sãki ka yǝri ra n wãawa tǝn kõson swaa sǝǝ. Wi u win hunden faaba kǝ, wiya ra n ka yi tondinε.

⁶ A bii swaa gea sõsio. U n kpǝa, u n ye derimǝ.

⁷ Gobigiiwa u ra n sãaro nǝma sikerenε. Wi u maa bǝkuramǝ u sãawa wi u nǝn bǝkuramǝn yoo.

⁸ Wi u kõsa duura, kõsa u ra gǝ, kpa win dam dǝrebu bu kpe.

⁹ Nuku tiagii u koo domaru wa, domi u ra win dǝanu ka sãarobu bǝnu ko.

¹⁰ A tǝn yaa kasikio giro wunεn min di, kpa sannǝsu ka sikirinǝsu ka wǝma yu kpe.

¹¹ Wi u ra kǝ win gǝru ga n dεεε, kpa u n da gari gere ka kǝru, sina boko u koo ko win bǝrǝ.

¹² Yinni Gusunǝ u ra yǝrugiiin gere nǝni doke, adama u ra weesugiiin gere sõsiwa weesu.

¹³ Yikuro u ra n mǝ, u n yariǝ tǝwǝ, domi gbee sunǝ ga wãa mi, ga koo nǝn go swaaǝ.

¹⁴ Kurǝ tanǝn gari yi sãawa nge suura baka. Wi Yinni Gusunǝ u ka mǝru mǝ, wiya u koo wǝri mi.

¹⁵ Bibu ba ra gari baka kookoosu kǝ, adama sεεyasiaba bu koo de bu su deri.

¹⁶ Wi u sãaro dam dǝremǝ win gobi yi ka kpǝa, ka wi u gobigii gǝanu kǝmǝ, be kpurowa ba tii sãaru kpǝemǝ.

Kirǝ bwese bweseka

17 A swaa tem kpĩiyõ kpa a bwisigibun gari nõ. A ka gari yi na nun sõõmõ sãmburu koowo. 18 A yi dokeo wunen gõruõ kpa a n sõõru sãa a ka yi gere. Saa ye sõõ, kaa n nuku dobu mõ. 19 Na kĩwa a Yinni Gusunõ naanẽ ko. Yen sõna kon nun gari yi sõ gisõn di mam. 20 Na raa nun gari dabinu yorua yì sõõ bwisi ka yẽra wãa. 21 Yiya yi koo nun sõõsi geeru sõõsi te kaa naanẽ ko. Bã n nun gãanu bikia, kpa a kpĩ a bu wisi dee dee.

22 A ku sãaron gãanu wõra win dam sarirun sõ. A ku maa wõnwõndo dam dõre siri yerõ. 23 Domi Yinni Gusunõ u koo ka bu yina, kpa u be ba ben yãnu gura go.

24 A ku ka mõrugii bõrõnu ko. A ku maa ka sannõ kĩro swĩina. 25 Kaa ra win daa saari kpa a yina wõri.

26 A ku goon dibu mwa a sõbe. A kun da n wãa be ba tõmbu nõõ mwẽeru kuammẽn wuuru sõõ. 27 Domi à kun mõ ye kaa kõsia, baa wunen kpın yeru ba koo tõruba mwa.

28 A ku wunen gberun kõõrõ susisia a ka googia mẽnne. A ye nenuõ nge mẽ wunen sikadoba ba nun deria.

29 Wi u win sãmburun asansi yẽ, u koo kpĩ u ko sinambun sãm kowo, kpa u kun maa sãa wi u wãa bõkuõ.

23

1 I n sõ i dimõ ka bukuro, a n tii se ka ye a waamõ wunen wuswaaõ. 2 À n sãa dim kĩro, a de a tii nẽnẽ. 3 A ku win dĩa geenu binẽ ko. Sõrõkudo dĩa ni, nu sãawa yina.

4 A ku tii nõwia ko a ka wa a ko dukiagii. A ku mam yen bwisikunu ko. 5 Gobi yi ra doonewa saa

ye kaa nεε, kaa yi mεeri. N da n sãawa nge yi kasa mɔ yi ka yõwa nge gunɔ bakeru.

⁶ A ku gɔburon dīanu di. A ku maa win dīa geenu binε ko. ⁷ Domi u sãawa nge bwisiku ni nu wãa win gõruɔ. U koo nεε, a dio, a nɔruo. Adama n ñ mε win gõruɔ. ⁸ Kaa dīa ni sia ni a di mi, kpa gari dori yi a raa nùn sõwa yi ko kam.

⁹ A ku ka gari bɔkɔ gari ko, domi u ñ ko n wunen gari gara.

¹⁰ A ku wunen gberun kɔrɔ sara, kpa a ka sãaro ka gobekugia menna. ¹¹ Domi wi u koo bu mɔru kɔsia u dam mɔ, u koo maa bu sanna.

¹² A sõsiru wuro ka wunen gõru kpuro te ba nun sõsimɔ. A sõsi te ta yẽru mɔ swaa dakio.

¹³ A ku wunen bii deri a kun nùn sɛyasia. A n ka nùn sena so, u ñ gbimɔ. ¹⁴ Adama à n ka nùn sena sɛyasia, kaa win wãaru wɔra gɔribun wãa yerun di.

Bwisi yi tundo u win bii kɛmɔ

¹⁵ Nɛn bii, wunen gõru gà n bwisi kasu, nɛn tii ko na n nuku dobu mɔ. ¹⁶ Ko na n nuku dobu mɔ à n da gem gere.

¹⁷ A ku tɔn kɔsobun wãaru binε ko, adama a n da Gusunɔ mɛm nɔwε. ¹⁸ Saa ye sɔra kaa n nuku dobu mɔ sia. Wunen yĩiyɔbu bu ñ maa kam mɔ.

¹⁹ Nɛn bii, a man swaa dakio kpa a ko bwisigii. A de a n sīimɔ swaa gea sɔ. ²⁰ A ku du tam nɔrobu ka yaka diobun wuuru sɔ, ²¹ domi ba ra tii sãaru kpɛɛwa. Wi u maa yikuru mɔ, u koo kīasu sebe.

²² A wunen tundon gere swaa dakio, domi wiya u nun mara. A ku wunen mero gem sanam mε u tɔkɔ kua. ²³ A gem ka bwisi ka sõsiru ka yẽru kasuo, kpa

a ku de yen gaa yu nun doonari. ²⁴ Gemgiin tundo u ra n nuku dobu mōwa. Wi u bwisigii mara, u ra n bōri yendu mōwa. ²⁵ A wunen tundo ka wunen mero nukuru dorasio.

²⁶ Nen bii, a man wunen gōru wēeyō, a de a nen daa saari. ²⁷ A de a n yē ma kurō tanō u kari mōwa nge suura baka. Tonusin kurō u maa sāawa nge dōkō kōsa. ²⁸ U ra n tōmbu yōru bwēeyē nge gbēnō kpa u tōn dabinu ko naane sarirugibu.

Tam naron daa

²⁹ Wara koo hmm ko. Wara koo sōn sōndu ko. Wara ra n sankinamō kpa u n wurure. Wara ra n mēera waamō kam. Weren nōniya yi ra n sōri. ³⁰ Ma n kun mō be ba tam sinε ba mu nōrumō ba tam bwese bweseka mennamō. ³¹ A ku tam buram mēeri sanam mē mu ballimō nōra sō. Mēya mu n mwεebu sē, ³² adama amen biru mu ra sibu dōmwa nge waa dēegia. ³³ Wunen nōni ko n kankam waamō, kpa a n bwisiku kōsunu bwisikumō wunen gōru. ³⁴ Kaa siruku nge wi u kpī nim wōkun suunu sō. Kaa maa tirera nge wi u goo nimkuun beku sōritia neni. ³⁵ Kaa gere a nεε, ba nun so adama n nē nun due. Ba nun dāa kpasira, wunen gam kun maa nun dumō. Domma kaa dom se, a ka maa mu kasu a nō.

Bwisigii ka tən kōso

24

¹ A ku tən kōsobun wāaru binε ko. A ku kīa a n ka bu wāa. ² Domi ba ra kāwa ba n tōmbu dam dōremō, kpa ba n gerumō kōsa ye ba koo ko.

³ Lasabuwa ba ra ka yenu bani. Bwisiya ba ra ka ge tāsisie. ⁴ Yēra ba ra ka gen dia gāa geenu ka arumani yibie.

⁵ Wi u bwisi ka yēru mā, wiya u dam mā. ⁶ N weenε a lasabu ko a sere tabu da. Tən dabinun bwisi kēε geeru ta koo de a nasara wa.

⁷ Gari bəkō kun kpē u bwisin asansi gia. Yen sōna u n̄ kpē u gari gere mi ba sirimō.

⁸ Wi u ra n kōsa bwisikumō u koo yīsiru yari kōsan kobu sō. ⁹ Gari bəkōn bwisikunu ra n durum wuuwawa. Wi u ra maa tōnu yaakoru ko, ba ra n n̄n tusawa.

¹⁰ À n tēmanabu kpana wahala sō, a wunen dam sariru sōsiwa mi.

¹¹ A kookari koowo a be ba n̄ gāanu kue wōra be ba ka dō bu go. ¹² Kaa kpī a weesu ko a nεε, a n̄ yē ye n kōora, adama Gusunō u yē ye n kōora, domi u ra tōnun gōru wēeri. U mēera kpuro ye a mō. U koo baawure n̄n win kookoosun are wē.

¹³ Nēn bii, a tim dio, domi tim mu wā, mu koo maa nun dore. ¹⁴ Nge mēya bwisi yi ko n wā wunen wāaru sō. À n yi dendimō, kaa kpī a n nuku dobu mō. Kaa n maa yīiyōbu mā wunen sian sō.

¹⁵ A ku gemgiin yenu yina beria. A ku win wāa yeru wōri a mwa. ¹⁶ Gemgii u ra wōrumε kpa Gusunō u n̄n seeya, adama tən kōso, nōni swāaru ta ra n̄n kamiεwa.

¹⁷ A ku de wunen gōru gu dora wunen yiberε ù n wōruma, n̄ kun mε ù n sokura. ¹⁸ Domi Gusunō ù n wa mε, sōrəkudo u koo win mōru wuna win min di.

¹⁹ A ku tii nōwia ko kōsan kowobun sō. A ku maa ye ba mōn binε ko. ²⁰ Domi kōsan kowobu ba n̄

gãanu wasi sia. Ben wãara koo kpewa tumaru nge fitila ge ga gum kpa.

²¹ Nɛn bii, a de a Yinni Gusunɔ ka sina boko nasia. A kun wãa be ba bu seesimɔn wuurɔ. ²² Domi ba koo kam kowa subaru sɔɔ. Goo kun maa yɛ sɛɛyasia bi Gusunɔ ka sina boko ba koo bu ko.

Bwisigibun bwisi kɛru

²³ Wee ye bwisigiba maa gerua. Ba nɛɛ, siribun saa sɔɔ, a ku goon nɔnu mɛɛri. ²⁴ Wi u tɔn kɔso gem wɛ, tɔmbu ba koo nùn bɔrusi, ²⁵ adama wi u nùn sɛɛyasia u ko n wãa doo nɔru sɔɔ, kpa tɔmbu bu nùn domaru kua.

²⁶ Wi u ra nun gem sɔ, kɔi geera u nun sɔɔsi mi.

²⁷ A de a n gberu mɔ kpa a n yɛ mɛ kaa kpɔ a tii diisia a sere yɛnu swɔi.

²⁸ A ku wunɛn beruse seeda weesugia diiya. A ku nùn nɔni wɔke ka wunɛn gari. ²⁹ A ku maa nɛɛ, kaa nùn kua nge mɛ u nun kua. Kaa nùn kɔsia nge mɛ win daa ya nɛ.

Yikuron daa

³⁰ Sɔɔ teeru na sara yikuro gari bɔkɔ goon resɛm gbaarɔ. ³¹ Ma na deema sãki ka yaka kɔsusa su kpiimɔ baama, ma ten kara ye u kua ka kpenu ya wɔruka. ³² Ma na ye mɛɛra ka laakari, yera na bwisi dɔba mi. ³³ Na wa à n kpuna ma a dom mɔndu kua a dweeya fiko a kun sɔmburu kue, ³⁴ sãaru ta koo nun deemawa nge gbɛnɔ, kpa yãaru tu nun wɔri nge swaa diobu.

25

¹ Salomɔn mõnnu ganu wee, ni Esekiasi, Yudaban sina bokon tɔmbu ba mɛnna.

Mɔnnu bwese bweseka

² Sa ra Gusunɔ bɛɛɛ wɛ yɛn sɔ u ra gãanu ko ni sa n̄ kpɛ su tubu. Sa ra sinambu bɛɛɛ wɛ yɛn sɔ ba ra gãanu wɛɛri.

³ Nge mɛ sa n̄ yɛ mi wɔllun gunum mu yɔ ka mi tem dukum mu yɔra, nge mɛya sa n̄ maa sinambun gɔrusu yɛ.

⁴ Bã n sisun disinu sɔwa, seko u koo kpĩ u ka su gãa buranu ko. ⁵ Nge mɛya bã n tɔn kɔsobu wuna sina bokon bɔkun di, win bandu ta koo dam ko gem sɔɔ.

⁶ A ku tii sua sina bokon wuswaaɔ. A ku tii bukuron ayeru wɛ, ⁷ domi n buram bo bu nɛɛ, a sinɔ mini, ka sere bu nɛɛ, a seewo min di, wi u nun keren wuswaaɔ.

⁸ À n kɔsa gaa wa, a ku senda a ka ye da siri yerɔ, domi bã n deema ya n̄ sãa gem, kaa sekuru wa.

⁹ I n sanna ka goo, i nɔɔsinɔ ka wi, adama a ku goon asiri gere, ¹⁰ domi ù n ye nua, u koo nun sekuru doke kpa wunen yĩsiru tu sankira.

¹¹ Gari yi ba gerua saa ye n weenɛ, yi sãawa nge gãa ni ba buraru kua ka wura n̄ kun mɛ ka sii geesu.

¹² Bwisigiin kirɔ ya sãawa nge wuran taabu n̄ kun mɛ wuran saba, wi u ye swaa dakin mi.

¹³ Nge mɛ yam susurun sanam, nim mu ra tɔnu dam kɛ, nge mɛya sɔmɔ naanɛgii u ra win yinni nukuru yemiasie.

¹⁴ Wi u tii sue, kɛɛ ni u n̄ wɛn sɔ, u sãawa nge woo ka guru wiru te ta ku ra ka gura nɛ.

¹⁵ Suuru ka tɛmanaba ba ra ka siri kowobu kamie. Gari doriya yi koo ben gɔma dwiiyasie.

16 À n tim wa a ku mu di mu nun kera, kpa a ku ra debu a mu sia. 17 Nge meya a kun da wunen bəɔ bere kiri kiri kpa u ku raa nun tusi.

18 Wi u win beruse gari weesugii manimə, u yēro kōsa kuammewa, nge me bokuru n kun me takobi n kun me sēu ga ra tōnu mēera ko.

19 À n naane sarirugii naane kua nəni swāarun sanam, ya sāawa kari nge wi u kona barə u ka yaa temmə, n kun me nge wi u ka nəə barə tem tāsīmə.

20 À n nuku sankiro womu kuamme, ya sāawa nge a win yaberu potamə puran sanam n kun me a gem dokemə win boo səə.

21 Gōoru tà n wunen yiberε mə, a nùn dīanu kēeyə u di. Nim nəru gə n nùn mə, a nùn nim kēeyə u nə, 22 domi n sāarewa a nùn dōə səbimə. Yinni Gusunə u koo maa nun yen kəsiaru wē.

23 Nge me sōə yēsən nəm geun woo ga ra ka gura nε, nge meya maa wīinaa ya ra tənun məru seeye.

24 N buram bo a n wāa wunε turo dii piibu səə, ye kaa n ka wāa dii bakaru səə ka kurə nəə gəmunugii.

25 Labaari gea ye ya na tontonden di, ya ra tōnu dorewa nge nim me tōnu u nəra sanam me nim nəru ga nùn mə.

26 Gemgii wi u dera tən kōso u nùn daa tie, u sāawa nge dəkə yèn nim ba kəruka.

27 Nge me n nē wā tōnu u tim gəm di too, nge meya n nē maa wā tōnu u yīsiru kasu.

28 Wi u ku ra kpī u tii nənε, u sāawa nge wuu ge ga nē gbāraru mə.

Gari bakasun daa

26

¹ Bɛɛɛ ye ba gari bɔkɔ wɛɛmɔ, ya sãawa nge gɛbɛburu wuburun saa sɔɔ, n̄ kun mɛ gura ye ya nɛmɔ gɛɛbun saa sɔɔ.

² Nge mɛ gunɔ ga ra n yɔɔwa ga kun sinɛ gam, nge mɛya b̄a n tɔnu b̄ɔrusi wi u kun gãanu kue, ya ku ra n̄n̄n di.

³ Sɛna ya wãawa ketekun s̄s̄. Yaruka ya maa wãawa duman s̄s̄. Ma bokura wãa gari bɔkɔn s̄s̄.

⁴ A ku gari bɔkɔ gari wisi ka gari baka gari, kpa a ku ra ko nge wi. ⁵ A gari bɔkɔ wisio nge mɛ win gari bakara nɛ, kpa u gia ma u n̄ bwisi mɔ.

⁶ Wi u gari bɔkɔ ka gari gɔra, u sãawa nge wi u tii naasu bura, domi u koo wahala wa.

⁷ Nge mɛ yɛmɔn naasu su n̄ arufaani mɔ, nge mɛya gari bɔkɔn mɔndu ta n̄ arufaani mɔ.

⁸ Wi u gari bɔkɔ siaramɔ u sãawa nge wi u kperu bɔkumɔ kpurantɛɛru sɔɔ u sere kara.

⁹ Gari bɔkɔ wi u mɔndu m̄ɔ u sãawa nge tam n̄ɔro wi u sãka nɛni u fiamɔ.

¹⁰ Yinni wi u gari bɔkɔ sɔmburu sua, u sãawa nge tɛn towo wi u tɔmbu tweemɔ.

¹¹ Nge mɛ ye b̄ɔɔ ga sia, ga ra maa wure gu ye di, nge mɛya gari bɔkɔ u ra wure u win gari baka kookoosu ko.

¹² A n̄ goo wa wi u tii doke bwisigii, a n̄ yɛ ma gari bɔkɔ u n̄n̄n sanɔ kere.

Yikuron daa

¹³ Ye yikuro u koo ka yari tɔɔwɔ, u ra nɛɛwa, gɛɛɛ sunɔ ga wãa swaaɔ.

¹⁴ Nge mɛ gambo ya ra n sikerenamɔ yen sɔretii sɔɔ, nge mɛya yikuro u ra n̄ kp̄i u n̄ tɛrimɔ win kpin yeru wɔllɔ.

15 Baa ù n dīanu wa ya ra n mam ka nùn sēwa u ka nu da nɔwɔ.

16 U ra n maa tamaa u bwisigibu nɔɔba yiru bwisi kerewa be ba ra gari wisi dee dee.

Mɔnnu ganu

17 À n gari wɔri yi yi ñ nun wa, n sãawa nge wi u bɔɔn swaa gaba sanam me ga duka doonɔ.

18-19 Wi u win winsim nɔni wɔkumɔ u mɔ, na ka nun dweebu mɔwa, yɛro u sãawa nge wiuro wi u dɔɔ ka sɛenu ka dɔɔ kpenu kɔɔmɔ ni nu koo tɔmbu go.

20 Dãa yà kun wãa dɔɔ sɔɔ, dɔɔ u ra gbiwa. Nge meya kɔrumɔtɔ kowo ù kun wãa sannɔ sari.

21 Nge me dɔɔ gɛsu su ra de dɔɔ yɛe yi n wãa, kpa dãa yu de dɔɔ u n wãa, nge meya nɔɔ gɔmunugii u ra sannɔ dɔɔ susi.

22 Kɔrumɔtɔ kowon gari yi sãawa nge dīa duro ni tɔmba kata mɔ.

23 Gari dori yi yi tɔnun gɔru kɔsu berua, yi sãawa nge sii geesun bisu si ba mani sɔndu sɔɔ.

24 Wi u tɔnu tusa u ra tii gɔsiewa win gari gerubun di u n tɔmbu nɔni wɔkumɔ. 25 Baa ù n gari gerumɔ ka kīru, a ku yi wura, domi win gɔruɔ kɔsa ya yiba mam mam. 26 Baa ù n bwisi mɔ u ka win tusiru bere, ka me, win nuku kɔsuru ta koo sɔɔsira tɔmbun suunu sɔɔ.

27 Wi u suura gbemɔ, wiya u koo ye wɔri. Wi u maa kperu bimiamɔ, wiya ta koo sɛre.

28 À n tɔnu weesu kua, a nùn tusawa mi. Murafitiru ta ra ka kam kobu nɛwa.

27

¹ A ku tororu so sian sɔ̄, domi a ñ yē ye tɔ̄ te, ta koo nun marua.

² A ku tii siara, adama a de goo u nun siara.

³ Kpenu ka yanim bunu, adama gari bəkən mɔru ya bunum kere mɛ.

⁴ Mɔru ya dam mɔ, adama wara u koo yɔra u nisinu ma.

⁵ Gerusibu bu kīru kere te ta ñ sɔ̄siramɔ.

⁶ Kpaasi wi u nun gerusi u sɔ̄awa bɔrəkini, adama tɔnu ù n win yiberɛ bəkasi u nùn nɔni wɔkumɔwa.

⁷ Wi u deba u ra mam tim dibu yinɛwa, adama wi gɔɔra mɔ u ra siarewa baa ye ya sosu.

⁸ Wi u wasam gariru yara tem tukumɔ, u sɔ̄awa nge gunɔ ge ga gen sokuru deri ga bɔsu.

⁹ Nge mɛ turare ka gum sawaram mu ra tɔnu nuku dobu wɛ, nge mɛya kpaasin bwisi kēru ta ra n do.

¹⁰ A ku wunen bɔrɔ ka wunen tondon bɔrɔ biru kisi. A n wɔa wahala sɔ̄, a ku somiru kaso da wunen dusin mi, domi wunen beruse u koo nun somi n kere wunen dusi wi u toma.

¹¹ Nɛn bii, a de a tii nɛnɛ, kpa na n nuku dobu mɔ. Baa wi u man wīibu seewa, kpa n kpī n nùn wisi.

¹² Wi u laakari mɔ wiya u ra kɔsa wa ye ya wee kpa u kuke. Wi u kun maa laakari mɔ u ra dewa u ye wɔri kpa u nɔni sɔ̄ra.

¹³ Goo ù n sɔ̄ goo swaa gbiiya u ka dibu sua wunen mi, a wi u yēro gbiiya min yaberu tɔruba mɔ̄.

¹⁴ Goo ù n win winsim tɔbura ka dam buru buru yellu, win tɔbiri bi, bu ko n sɔ̄awa nge bɔri.

¹⁵ Tɔn kurɔ nɔ̄ gɔmunugii u sɔ̄awa nge guru nim mɛ mu dɔ̄akumɔ mu ñ yɔramɔ. ¹⁶ Wi u kī u nùn

yɔrasia u sãawa nge wi u kasu u woo yɔrasia, ñ kun me u gum yarum nenε win nɔmaa.

¹⁷ Nge me sisu su ra sisu nɔɔ dɛre, nge meya tɔnu u ra tɔnusin daa sɔme.

¹⁸ Wi u dãru nɔɔri, wiya u koo ten marum di. Wi u maa win yinni nɔɔri, u koo beεεε wa.

¹⁹ Nge me tɔnu ra win wuswaa wa nim sɔɔ, nge meya u ra win daa wa win gɔruɔ.

²⁰ Nge me gɔribun wãa yera ku ra debu, nge meya tɔnun binε ku ra kpe.

²¹ Dɔɔwa ba ra ka wura ka sii geesu sɔwe, adama tɔnun daawa ba ra ka nùn siri.

²² Baa à n gari bɔkɔ doke sorɔ a suna nge dĩa bima, win gari bakara kun kpeemɔ.

²³ A de a n wunen yaa sabenun bukata yɛ sãa sãa, kpa a n da nu nɔɔri, ²⁴ domi dukia ku ra n wãa tɔnun nɔmaa sere ka baadommaɔ. Meya maa bwese teeru ta ku ra n bandu dii sere ka baadommaɔ. ²⁵ A taka gɛeyɔ gberɔ kpa a yakasu gɛ guunun gãarɔ yaka kpaasu su sere kpi. ²⁶ A tii yãnu kuo ka wunen yãanun sansu kpa a gberu dwe ka wunen bonun gobi. ²⁷ Wunen bonun bom mu koo turi a ka wunen tii ka wunen yenu diisia, kpa a maa ka wunen sɔm kowo tɔn kurɔbu nɔɔri.

28

¹ Wi u kɔsa mɔ u ra duka suwa baa goo ù kun nùn gire. Adama wi u kun gãanu kue, u ra n tororu sɔwa nge gbee sunɔ kpembu.

² Tɔmbu bà n seesinamɔ tem sɔɔ, ben kparoba ba dabi, adama sina boko wi u bwisi ka laakari mɔ, win tem mu ra n wãawa bɔri yendu sɔɔ.

³ Sina boko wi u ra tɔmbu dam dɔre u sɔawa nge guru baka ye ya ra dɔanu sanku.

⁴ Be ba Gusunɔn wooda yina, tɔn kɔsoba ba dam kɛmɔ, adama be ba ye mɛm nɔɔwammɛ ba tɔn kɔsobu yinamɔwa.

⁵ Tɔn kɔsobu ba ku ra gem swaa tubu, adama be ba ra Yinni Gusunɔ mɛm nɔɔwɛn mi, kpuro ra bu yeeriwa.

⁶ N buram bo a n sɔa sɔaro kpa a n daa gea mɔ, ye kaa n ka sɔa gobigii kpa a n daa kɔsa mɔ.

⁷ Wi u Gusunɔn wooda mɛm nɔɔwammɛ u sɔawa bii bwisigii, adama wi u tɔn bɛrɛtekeba swii, sekura u ra ka win tundo naawɛ.

⁸ Wi u ra tɔmbu gobi bɔkure u nim doke too, win arumani ya koo wurawa wi u sɔarobun wɔnwɔndu mɔn mi.

⁹ Wi u yina u Gusunɔn wooda swaa daki, Gusunɔ u ra yɛro yinɛwa sere ka win kanarɔ.

¹⁰ Wi u taarɛ sarirugii suremɔ swaa kɔsa sɔɔ, wiya u koo wɔri yina ye u bɛri sɔɔ. Adama be ba gem swii, beya ba koo gea wa.

¹¹ Gobigii u ra n tamaa u bwisi mɔwa, adama sɔaro bwisigii u koo kpɔi u yi tubu.

¹² Gemgibu bɔ n tem kpare, tɔmbu kpurowa ba ra bɛrɛ wa, adama n n tɔn kɔsobun na, tɔmbu kpuro ba ra duki suwa bu kuke.

¹³ Wi u win toraru tii marisi, u n kooramɔ, adama wi u te tuuba kua, ma u te deri, Gusunɔ u koo yɛro suuru kua.

¹⁴ Doo nɔɔrugiiwa wi u Gusunɔ nasie baadomma. Wi u maa gɔru bɔbia u koo wahala wa.

¹⁵ Sina boko wi u tɔmbu dam dɔremɔ, u sɔawa nge gbee sunɔ n kun mɛ nge yaa gɔba gaa.

16 Wirugii wi u kun bwisi mǎ, u ra tǎmbu dam dǎrewa, adama wi u win dukia wa ka swaa gea, win banda ta ra tɛ.

17 Wi u tǎnu go, win tiin sikirǎwa u duka dǎǎ. Goo u ku raa nǔn yǎrasia.

18 Wi u daa gea mǎ, u ko n wǎawa bǎri yendu sǎǎ, adama wi u swɛɛ kǎsi yiru swǎi, u koo kǎra yen gaa sǎǎ.

19 Wi u ra gberu wuku, u ko n dǎanu yibawa, adama wi u kam naa gire, sǎara ta koo nǔn deema.

20 Naanɛgii u koo domaru wa too, adama wi u kasu u gobi ko fuuku, u n kǎsa biamǎ.

21 N n weenɛ a tǎnu gem wɛ win nǎni nasiarun sǎ, adama gabu ba ra ko mɛ yɛn sǎ ba bu dǎa dǎka kǎ.

22 Binɛgii u ra n kǎwa u arumani wa fuuku, kpa u kun tamaa sǎara koo nǔn deema.

23 Wi u tǎnu gerusimǎ, ba ra nǔn siare amɛn biru n kere wi u ra tǎnu fufu ko.

24 Wi u win tundo ka win mɛro gbɛnimǎ, ma u nɛɛ, ye ya kun toraru, wi ka swaa diǎ ba nɛwa.

25 Wi u ra n win tiin arufaani kasu, u ra sannǎsu seeyewa, adama wi u Gusunǎ naanɛ doke u koo kuurawa.

26 Wi u win tiin bwisi naanɛ sǎa, u sǎawa gari bǎkǎ, adama wi u laakari mǎ, u ko n wǎawa bǎri yendu sǎǎ.

27 Wi u ra sǎarobu nǎari ka nuku tia, u n gǎanu biamǎ, adama wi u ka bu gǎbu, u koo bǎri wa.

28 Tǎn kǎsobu bǎ n bandu di, tǎn dabira ra kuku yeru kasuwa, adama bǎ n bu fuka, gemgiba ba ra bandu di.

29

¹ Wi u ra gerusibu yinε, u koo kam kowa mam mam subaru sɔɔ.

² Ma gemgiba dabi tem sɔɔ, tamba ra n nuku dobu mɔwa, adama tɔn kɔso ù n tem kpare, tambu kpurowa ba ra n weeweenu mɔ.

³ Bii wi u bwisi kasu, u ra win tundo nuku dobu wɛwa. Wi u ra n kurɔ tanɔbu gasirimɔ, u win arumani sankumɔwa.

⁴ Sina boko wi u win tem kpare gem sɔɔ, u ra mu kuurasiewa. Adama wi u nɔm biran kɛnu mwaamɔ, u ra mu kam koosiewa.

⁵ Wi u win beruse fufu mɔ, u nùn yina beriammewa.

⁶ Tɔn kɔsobu ba ra yina mwaarewa ben tiin daa sɔɔ, adama gemgibu ba ra n nuku dobu yibawa.

⁷ Gemgii u ra n yɛ ye n weenε bu sãarobu kua, adama tɔn kɔso kun yen bwisi mɔ.

⁸ Tɔn yaa kasikiobu ba ra de wuu gu burisirawa, adama bwisigibu ba ra tɔmbun mɔru suresiewa.

⁹ Bwisigii ù n gari bɔkɔ siribu soka, u yɛewa? U mɔru kuawa? Baa ñ n mɛren na, u ñ bin asansi wasi.

¹⁰ Tɔn gowobu ba ku ra gemgii kã, adama gemgibu ba ra n kīwa win wãaru tu dakaa da.

¹¹ Gari bɔkɔ u ra win mɔru tɛriewa yande, adama bwisigii u ra tii nenewa gina.

¹² Sina boko ù n da weesu swaa daki, win sina bwãabu ba koo kowa tɔn kɔsobu.

¹³ Sãaro ka wi u ra tɔnu dam dɔre, ba gãa teenu mɔ ni nu ñ wunanε. Niya, Yinni Gusunɔwa u ben baawure yam waasiamɔ.

¹⁴ Sina boko wi u ra bwɛɛbwɛɛ siri dee dee, win banda koo dakaa da.

15 Sēna ka sēyasiabu bu ra tōnu bwisi kē, adama bii wi ba maari u tii kpare, win mero u koo sekuru wa.

16 Mi tōn kōsoba dabia, miya durum da kpēye, adama gemgibu ba koo tōn kōso ben kam kobu wa.

17 A wunen bii sēyasio kpa u nun wērasia kpa a n nuku dobu mō.

18 Tōmbu bā kun Gusunōn nō nōmō, ba ra tii yōsuwa daa bēreteke sō, adama doo nōrugiba be ba Gusunōn wooda mēm nōwammē.

19 N n ka gari ba ra yoo sēyasio, domi baa ù n nua, u n yi mēm nōwammē.

20 Ma tōnun gari kun asansi mō, a nùn garisio gari bōkō.

21 Yoo wi ba n ka bōbōm kue saa piiburun di, u ra n tamaa u sāawa yinnin bii.

22 Wi u mōru mō, u ra sannōsu seeyewa. Mēya wi u ra mōru se fuuku u ku ra toranu kpe.

23 Tii suabu bu ra tōnu kawewa, adama wi u tii kawe, u ra bēere wawa.

24 Wi u ka gbēnō nō tia sāa, u tii kōsa kasuammēwa, domi u yē ma bōri yi wi sisie. Ka mē, u yinamō u gem gere.

25 À n tōnun geren bērum mō, kaa n wāawa kari baka sō, adama à n Gusunō naanē sāa, u koo nun kōsuwa.

26 Tōn dabira ba ra kā ben yinni u ka bu nōnu geu mēeri, adama Gusunōwa u ra baawure wē ye n ka nùn weenē.

27 Gemgibu ba ku ra wee kowobu kā. Mēya maa tōn kōsobu ba ku ra gemgibu kā.

Agurin gari

30

¹ Aguri, Yaken biin gari wee yi u gerua Itieli ka Itieli ka Ukalin sõ.

² U nεε,

geema nena na gari bakaru bo tõmbu sõõ.

Na n tõnun bwisi mõ.

³ Goo kun man bwisi kēere yi yi koo de n Gusunõ Dεero gia.

⁴ Wara u wõllu daare.

Wara u saramare wõllun di.

Wara u woo nõma nenure.

Wara u nim kurusire win yānu sõõ.

Wara u tem nõõ bura yenu kua.

Amõna win yīsiru. Amõna win biin yīsiru. A yē?

⁵ Gusunõn nõõ mwεenu kpuro nu naane mõ. Wi u kukua win mi, u sãawa yēron tarakpe. ⁶ A ku gari gεε sosi win gari sõõ. À n kua mε, a weesu kuawa, kpa u nun sεeyasia.

⁷ Yinni Gusunõ, gāanu yiru yeniwa na nun kanamõ. A man nu kēeyõ na n nu mõ sere n ka gbi.

⁸ Niya, a ku de na n sãa wee kowo, kpa n ku tõmbu nõni wõke. A ku maa de na n sãa sãaro n kun mε gobigii. A gesi man wēeyõ ye kon di na n ka wãa.

⁹ Domi nà n arumani wa too, kon nun siki n nεε, wara ra n wunε, Yinni Gusunõ. Meya nà n maa kua sãaro, kon da n gbēni kpa n wunen yīsiru sanku.

¹⁰ A ku sõm kowo gari weesugii mani win yinnin mi, kpa u ku raa nun bõrusi, kpa bõri yi, yi nun di.

¹¹ Gaba wãa ba ra ben tundo bõrusiwa kpa bu ben meron kõsa gere.

¹² Gaba wãa ba ra n tamaa ba dεerewa, adama ba n dεere.

¹³ Gaba wãa ba ra n tii sue kpa ba kun goo gara.

14 Gaba wāa ben donnu nu sāawa nge takobi, ma ben baa saburosu su sāa nge woba bu ka wɔnwɔndobu ka sāarobu wɔri bu ben yānu gura.

Mɔnnu ganu

15-16 Kɔkɔ te ta ra yem nɔ ta wɔndiaba yiru mɔ be ba ra soku, a sun wɛɛma, a sun wɛɛma. Gāanu nne gaa wāa ya ku ra debu. Niya, gɔribun wāa yeru, ka tɔn kurɔ wĩro, ka tem gbebum, ka sere maa dɔɔ wi u ku ra nɛɛ, u den deba.

17 Wi u win tundo yaakoru mɔ ma u win mero gema, gunɔ bakeru ta koo win nɔni wɔwa, kpa yaberekunu nu win yaa di.

18-19 Gāanu itawa nu wāa ni nu ku ra man yeeri, niya nge mɛ gunɔ bakeru ta ra n ka yɔɔwa, ka nge mɛ waa ya ka sīimɔ kpee saara wɔllɔ, ka nge mɛ goo nimkuu ga ka sīimɔ nim wɔku wɔllɔ. Gāanu nnese maa wāa, niya kīi te ta ra tɔn durɔ sure tɔn kurɔn mi gia.

20 Kurɔ tanɔ ù n sakararu kua u kpa, u ra wobu-rewa kpa u nɛɛ, u ñ kɔsa gaa kue, kpa u n sɔ nge wi u di u kpa u nɔɔ wokamɔ.

21-23 Gāanu nnewa ya wāa ye ya ku ra ka tɔmbu naawɛ. Niya, yoo ù n kua sina boko, ka gari bɔkɔ ù n di u deba, ka kurɔ wi ba gɔburu wa ù n durɔ wa, ka maa tɔn kurɔ yoo wi u win yinni durɔ mwaari.

24 Yɛɛ bwese piiminu nne yi wāa yi yi bwisi mɔ too.

25 Gbiikaa tani. Yi ñ dam mə adama yi ra yin dīanu gurewa gēebun saa sɔɔ.

26 Yiruse, yaa gaa ye ya ka saataburu ne ye ba ra soku damaa. Ya ñ dam gam mə, adama ya ra yen wãa yeru kowa guurɔ.

27 Itase twee. Yi ñ sunɔ mə, adama ka me, yi ra yariwa wuu wuuka.

28 Nnɛse bɔsu. Kaa kpī a ge mwa, adama ga ra kpī gu du sere sinambun dii sɔɔwɔ.

29-31 Hunde koni nne gee wãa yèn sanum mu nanum mə. Niya,
gbee sunɔ ge ga yeε kpuro bwisi kere,
ga ku ra maa biru wure goon wuswaan di,
ka goo dɔɔ ge ga wiru yōrasie,
ka boo kinε yeburu te ta ra sannε,
ka sina boko wi u wãa win tabu kowobun suunu sɔɔ.

32 À n tii wɔlle sua, a gari baka kookoosu kuawa. Ma a kōsa bwisika a de a wunen nɔɔ kpī. 33 Domi bà n bom swē, men gum mu ra gerewa. Bà n tɔnun wēru so, yema mu ra yari. Meya maa à n tɔnun mɔru seeya, sannɔwa ya koo ma.

Ba sina boko bwisi kēmɔ

31

1 Bwisi yi Lemueli, Masan sina boko u wa saa win meron min di. U neε, 2 nen bii, wunε wi na yiira na mara, a man swaa dakio. Wunε wi na kana nen kanaru sɔɔ, a swaa tem kpīiyɔ a nɔ. 3 A ku de tɔn kurɔbu bu wunen dam kpe. A ku de tɔn kurɔ be ba sinambu kam koosia bu nun daa kōsa tie. 4 Lemueli, a de a n yeni yē. N ñ weenε sinambu bu tam nɔ. N ñ weenε wirugibu bu tam bɔɔbɔm kasu. 5 Domi bà n

mu nɔra, mu koo bu go kpa bu duari bu wooda swĩi, kpa bu s̄arobu gem bira. ⁶ I be ba gɔɔ dɔɔ ka sere maa s̄arobu tam bɔɔbɔm wɛɛyɔ bu nɔ. ⁷ B̄a n nɔra kpa bu ben s̄aru ka nɔni sw̄aru duari. ⁸ Adama wunɛ, a seewo a be ba ñ kp̄ɛ bu gari gere ȳra ka sere maa be ba ñ somiɔ mɔ. ⁹ A ka bu yinɔ kpa a bu siria dee dee. A ka wɔnwɔndobu ka sere maa s̄arobu yinɔ.

Kurɔ geon daa

¹⁰ Kurɔ geon waabu bu ñ s̄ɛ? Domi win bɛɛɛ ya wuraba kere.

¹¹ Win durɔ ra n n̄n naanɛ s̄awa, u ñ s̄aru wasi.

¹² Win w̄arun t̄nu kpuro s̄ɔ, gea u ra win durɔ kue, n ñ mɔ k̄sa.

¹³ U ra w̄su kasu u tari. U ra n nɔman s̄mburu m̄ ka nuku tia.

¹⁴ U ra win d̄ianu waamɛwa saa mi n toman di nge goo nimkuu ge ga tenkuru m̄.

¹⁵ U ra sewa saa m̄n di yam kun s̄aram kpa, u ka win yenugibu d̄ianu kua, kpa u win w̄ndiaba s̄ama b̄nu kua.

¹⁶ U koo tem kasu u dwe u kara ko, kpa u ka win tiin kiarun are res̄em d̄aa binu dwe u duure mi, ni nu koo ma.

¹⁷ U ra win s̄mburu kowa ka dam. U ku ra w̄ɛɛ.

¹⁸ Ye u m̄ kpuro u ra n yen arufaaani ȳ. U ra n s̄mburu m̄ sere ka w̄kurɔ.

¹⁹ U ra n tarimɔ.

²⁰ U ra s̄arobu k̄ɛru w̄ɛ.

²¹ U ñ woorun saan b̄ɛrum mɔ win yenugibun s̄ɔ domi be kpuro ba woorun yabenu mɔ win s̄mburun s̄ɔ.

²² Wiya ra ȳanu doke ni ba kua ka beku n̄niginu, kpa u maa kp̄in yenun beku nu ko.

²³ Ba ra win durõ bæere wẽ ù n sina ka wuun guro gurobu sannu.

²⁴ U ra yabenu ka sēkatii ko u tenkuba dõre.

²⁵ Dam ka bæerewa u ra n sebua nge yaberu. U ku ra wurure sian bukatan sõ.

²⁶ Laakari sõõra u ra nõõ wukie, kpa u n tõmbu bwisi kēmõ ka kīru.

²⁷ U ra win yenu nõni dokewa kpa u n yẽ ye ya kooramõ ge sõõ. U ñ yikuru mõ.

²⁸ Win biba ra nõn siare, ka win durõn tii, kpa durõ u n mõ, ²⁹ kurõ dabinu ba sõa kurõ geebu, adama wuna a kere.

³⁰ Wasin buram mu ñ naane mõ, wuswaan buram mu ra maa doone, adama kurõ wi u Yinni Gusunõ nasie, wiya ba koo siara.

³¹ I de u win nõman sõmburun are wa kpa baawure u nõn siara ten sõ.

Bibeli Gusunɔn Gari
The Holy Bible in the Baatonum language of Benin,
also called the Bariba language

copyright © 2013 SIM

Language: Bariba (Baatonum)

Translation by: SIM International

Bariba, Bibeli Gusunɔn Gari

This translation, published by the UEEB/SIM au Benin, was published in 1996.

If you are interested in obtaining a printed copy, please contact the SIM at SIM, BP 15, Parakou, Benin.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022
00601790-b883-5da1-83f2-d05a7fa289a8